DIPLOMA BÂRLĂDENA DIN 1134

ȘI

PRINCIPATULŬ BÂRLADULUI.

O ÎNCERCARE DE CRITICĂ DIPLOMATICĂ SLAVO-ROMÂNĂ

DE

IOANŬ BOGDAN.

Ședința de la 28 Aprilie 1889.

I.

«Pe la 1848—50 tatălŭ meŭ, Alexandru Hasdeŭ, găsì din întîmplare la căpitanulŭ rusescŭ Vincențiŭ Rolski unŭ documentŭ anticŭ, de o valóre nespusă pentru istoria română, pe care însă proprietarulŭ sĕŭ nu voì cu nicĭ unŭ prețŭ să-lŭ cedeze cu totulŭ, mărginindu-se numaĭ a permite tragerea uneĭ copiĭ de pe dênsulŭ (1).»

Ast-felŭ ne descrie d-lŭ *B. P. Hasdeŭ*, fiulŭ erudituluĭ patriotŭ bĕsărăbeanŭ și primulŭ editorŭ alŭ aceluĭ documentŭ, aflarea diplomeĭ bârlădene, publicată de D-sa maĭ întâiŭ în Instrucțiunea publică, revistă sĕptĕmânară din Moldova, No. 1 p. 8, și apoĭ cu ocasia unuĭ studiŭ în Traianŭ, an. I p. 199. Diploma trebuea să se pară d-luĭ Hasdeŭ de «o nespusă valóre pentru istoria română,» deórece ea arunca o neașteptată lumină asupra uneĭ epoce din istoria Moldoveĭ, asupra căreia până atuncĭ nu aveamŭ nicĭ o mărturie istorică documentală. Ea s'a părutŭ totŭ atâtŭ de prețiósă și istoricilorŭ rușĭ, deórece justifica părerea celorŭ maĭ mulțĭ dintre dînșiĭ — părere întemeiată pe scirile croniceĭ chievene — că principatulŭ

(1) Acestŭ pasajŭ din Traianŭ și o copie după textulŭ diplomeĭ le datorescŭ amabilitățiĭ d-luĭ Bianu.

Galiției stăpânea în vécululŭ alŭ 12-lea totŭ șesulŭ Moldovei până la marea Négră și gurile Dunărei. Astfelŭ acestŭ documentŭ a fostŭ studiatŭ cu o egală atențiune și de istoriculŭ nostru și de istoricii s'răinĭ.

D-lŭ Hasdeŭ, cu tóte că n'a vĕḑutŭ nicĭ o dată documentulŭ originalŭ, nu s'a îndoitŭ de felŭ de autenticitatea luĭ, deórece găsise în hârtiile părinteluĭ sĕŭ că acesta făcuse copia cu tótă exactitatea cerută de unŭ documentŭ istoricŭ așa de însemnatŭ «cu tótă ortografia, cu tótă punctuațiunea, cu tóte lipsele.» Despre forma literelorŭ găsise numaĭ că documentulŭ era scrisŭ într'o «semiuncială fórte neregulată.» Aceste mărturisirĭ înlăturândŭ orĭ-ce îndoială asupra identitățiĭ copieĭ cu originalulŭ, D-sa a făcutŭ tóte conclusiunile istorice la care lŭ îndreptățea cuprinsulŭ documentuluĭ. Acestea aŭ fostŭ repetate de toțĭ ceĭ-lalțĭ cercetătorĭ, carĭ aŭ admisŭ autenticitatea luĭ.

Unulŭ din ceĭ maĭ călduroșĭ apĕrătorĭ aĭ acestuia și celŭ d'înteiŭ, care l'a făcutŭ cunoscutŭ istoricilorŭ rușĭ, este canoniculŭ *A. Petrušević*, unŭ bărbatŭ cu multe merite pentru studiile sale asupra Rușilorŭ Galițienĭ, a căruĭ pregătire filologică însă aduce fórte desŭ aminte de filologia seculuĭ trecutŭ (cum l'a caracterizatŭ unŭ compatriotŭ alŭ dînsuluĭ). Petruševič a reprodusŭ diploma bărlădeană într'unŭ studiŭ polemicŭ asupra cestiuneĭ: fost-aŭ două orașe cu numele Galič saŭ nu?, în care dînsulŭ combate părerea luĭ Bielowski, care credea că aŭ fostŭ două orașe cu numele Galič, unulŭ lângă Dnistru, capitala principatuluĭ rusŭ galițianŭ, și altulŭ la Slovaciĭ din Ungaria; Petruševič crede pe basa diplomeĭ bărlădene că alŭ doilea Galič a fostŭ Galațulŭ nostru de aḑĭ (1). Acéstă opinie a repetat-o apoĭ și în alte scrierĭ ale sale. Vomŭ da maĭ încolo textulŭ diplomeĭ așa cum îlŭ publică întregitŭ Petruševič; din acésta se va vedé până unde mergea priceperea filologică a venerabiluluĭ canonicŭ și a celorŭ ce-aŭ făcutŭ deducțiunĭ din diploma bărlădeană pe basa textuluĭ datŭ de dînsulŭ.

(1) V. artic. было ли два Галичи? în jurnalulŭ rusinŭ Наѹковый сборникъ, во Львовѣ. 1865, fasc. I p. 24 sq. Cf. p. 42 «на основанiи содержанiя сей со всѣхъ мѣръ достовѣрной грамоты».

Din aceştia putemŭ aminti pe *Şaranjevič*, unŭ altŭ istoricŭ galiţianŭ, ce reproduse textulŭ luĭ Petruševič în compilaţia sa asupra «istorieĭ Ruşilorŭ din Galič şi Vladimir,» introducêndŭ câteva schimbărĭ într'însulŭ, totŭ aşa de arbitrare faţă de textulŭ luĭ Petruševič, cât de arbitrare aŭ fostŭ modificările acestuia faţă de textulŭ d-luĭ Hasdeŭ (1). După Saranjevič îlŭ reproduse nu de multŭ unŭ tînărŭ istoricŭ rusŭ într'o lucrare dealtmintrelea destulŭ de interesantă asupra «Pecenegilorŭ, Turcilorŭ şi Cumanilorŭ până la venirea Tătarilorŭ». D-lŭ *P. Golubowskij* adaugă în acéstă lucrare, vorbindŭ de diploma bărladeană, că «nu există nicĭ unŭ motivŭ pentru a ne îndoi de autenticitatea acesteĭ diplome» (2).

Dintre istoricíĭ ruşĭ maĭ însemnaţĭ unulŭ singurŭ s'a pronunţatŭ lămuritŭ pentru autenticitatea diplomeĭ bărlădene, acesta e *Ilovaiskij*. Descriindŭ întinderea teritorială a principatuluĭ galiţianŭ la finea sec. 11 şi în sec. 12, Ilovaiskij susţine că teritoriulŭ ce formézā şesulŭ Moldoveĭ, cu centrulŭ în Bărladŭ şi cu oraşele secundare Tecuciŭ şi Galaţĭ, formaŭ în acea vreme o «parte», unŭ aşa numitŭ ѹдѣлъ, din principatulŭ rusŭ galiţianŭ şi că diploma păstrată dela Ivanko Rostislavič, «una din puţinele diplome princiare ale aceleĭ epoce, ajunse până la noĭ» este o dovadă a acestuĭ faptŭ. (3) Ilovaiskij este fără îndoială aḑĭ unulŭ din ceĭ maĭ talentaţĭ istoricĭ ruşĭ. Istoria luĭ (din care aŭ eşitŭ două volume) este scrisă cu multă artă şi erudiţie; cercetările luĭ asupra vechiuluĭ periodŭ conţinŭ însă o sumă de greşelĭ comise din pricina lipseĭ de cunoscinţe filologice. Totŭ din acéstă pricină a greşitŭ şi aci. Maĭ circumspecţĭ, deşi nefiindŭ filologĭ, aŭ fostŭ în acéstă cestiune ceĭlalţĭ doĭ istoricĭ ruşĭ: *Soloviev* şi *Bestužev-Rjumin*. Celŭ d'întêiŭ, vorbindŭ pe largŭ şi în maĭ multe locurĭ ale istorieĭ sale despre Ivan Rostislavič Berladnik (vol. 2), nu citéză nicĭ odată diploma bărlădénă, bine înţelesŭ în

(1) И. Шараневичъ, Исторія Галицко-Володимирской Руси до 1453 г. Lemberg 1863, p. 36.

(2) П. Голубовскій, Печенѣги, Торки и Половцы до нашествія Татаръ. p. 706 din Университетскія извѣстія, Кіевъ, 1883, No. 12 (Decembrie). Cf. p. 703 despre diplomă «въ истинности которой нѣтъ никакого основанія сомнѣваться.» Studiulŭ luĭ Golubowskij e scosŭ şi în ediţie separată.

(3) Д. Иловайскій. Исторія Россіи, Москва, 1880, vol. I partea II, p. 30.

edițiile făcute după publicarea acesteĭ diplome (1). Se pare că nu și-a putută forma o idee lămurită despre valórea eĭ și, ca să nu cadă în vre-o greșală, a lăsat'o neamintită. Bestužev-Rjumin, istoricŭ criticŭ și obicĭnuitŭ a analisa totŭ-deauna isvórele sale, e înclinatŭ chiar a nega autenticitatea diplomeĭ, de óre-ce ea are o dată dela nascerea luĭ Christosŭ i. l. d. facerea lumeĭ. Cunoscătoriĭ diplomaticeĭ, dice dînsulŭ, nu potŭ crede în diploma luĭ Ivan Berladnik: în esaminarea maĭ de aprópe a eĭ însă nu intră (2).

Dintre istoriciĭ ne-Rușĭ aŭ considerat-o de autentică *Roesler* în Studiele sale române. E de miratŭ că acestŭ învĕțatŭ, care și-a datŭ silințe, une-orĭ netrebuincióse, pentru a dovedi falsitatea croniceĭ luĭ Huru, basmele cronicaruluĭ anonimŭ etc., nu sĕ 'ntrébă de felŭ, când pe basa diplomeĭ bărlădene admite stăpânirea galițiană asupra Moldoveĭ în sec. 12, dacă acéstă diplomă, despre care trebuea să scie că o avemŭ numaĭ în copie și pe care o citéză după Șaranjevič, este demnă de credĕmîntŭ saŭ nu. Iată înseșĭ cuvintele luĭ: «Ein *wertvolles Zeugniss* aus späteren Zeiten ist eine Urkunde vom J. 1134 in bulgarischer Sprache, ausgestellt von Ivanko Rostislavič, Fürsten von Bîrlad, welche für die von Misivri kommenden Kaufleute Zollfreiheit ihres Imports in Klein-Halić gewährt, dagegen den Zoll in Bârlad und Tekuće einzuzahlen befiehlt und für die hinausgehenden Waren, seien es nun einheimische, ungarische, russische oder tschechische, Klein-Halić als einzige Zollstätte bestimmt». După acésta deduce suzeranitatea Galițieĭ asupra Moldoveĭ. (3)

Pič în «Originea Românilorŭ» nu e aplicatŭ «a pune mare prețŭ» pe diploma luĭ Rostislavić, de óre-ce, după dînsulŭ, ea «este suspectă și din punctŭ de vedere filologicŭ și istoricŭ»:

(1) С. Соловьевъ, Исторія Россіи съ древнѣйшихъ временъ, Moscva, ed. 3 (1862), vol. 2 passim. Cf. maĭ alesŭ pp. 132. 205. 206.

(2) Бестужевъ-Рюминъ, Русская Исторія, St. Petersburg, 1872, vol. I. p. 16. Cf. asupra luĭ Rostislavicĭ p. 183.

(3) *R. Roesler*, Rumänische Studien, Leipzig 1871, p. 323.

de celŭ dintéiŭ nu se atinge, se silesce însă a dovedi că cuprinsulŭ diplomeĭ nu se împacă cu scirile analelorŭ rusescĭ. (1)

Dintre învĕţaţiĭ ruşĭ singurulŭ care s'a pronunţatŭ în publicitate şi precisŭ contra autenticităţiĭ diplomeĭ, fără să-şĭ dea însă silinţă a o dovedì, este *Barsov*, autorulŭ uneĭ scrierĭ asupra «Geografieĭ primelorŭ cronicĭ» rusescĭ. Elŭ contestă autenticitatea pe baza limbeĭ (pe care dealtmintrelea n'o analiséză) şi a dateĭ dela Christosŭ în locŭ dela facerea lumeĭ. (2)

Paleografulŭ *Sreznevskij* nu s'a pronunţatŭ nicăirĭ asupra acesteĭ cestiunĭ, cu tóte că ar fi trebuitŭ s'o facă în paleografia sa slavo-rusă, unde înşiră în modŭ cronologicŭ şi descrie cu deamăruntulŭ tóte monumentele literare rusescĭ, manuscriptele, inscripţiile, documentele, monedele ş. c. până în secolulŭ 14 inclusivŭ. Se pare că nicĭ dînsulŭ nu şi-a formatŭ o idee definitivă în acéstă privinţă: dacă ar fi luat-o de adevĕrată ar fi trebuitŭ s'o intercaleze îndată după diploma luĭ Mstislav din an. 1130 ; dacă ar fi socotit-o de falsă, ar fi trebuitŭ să amintéscă acésta într'unŭ adausŭ la lista monumentelorŭ literare din sec. 12. (3) Sreznevskij n'a făcutŭ nicĭ una nicĭ alta.

Definitivŭ s'a maĭ pronunţatŭ contra autenticităţiĭ prof. *Sobolevskij*, care n'a primit o între isvórele limbeĭ rusescĭ din secolulŭ 12, citate tóte în lecţiile sale de istoria limbeĭ rusescĭ (4); acì dînsulŭ n'o amintesce nicĭ ca falsă, părerea acésta însă mi a comunicat-o personalŭ. De aceĭaşĭ opinie, după o comunicaţie personală, este şi distinsulŭ istoricŭ şi bizantinistŭ rusŭ, *Vasilijevskij*.

Am expusŭ istoriculŭ acesteĭ cestiunĭ pentru a face cunoscută în liniamente generale literatura eĭ şi pentru a se vedé că nu eŭ sunt celŭ dintâiŭ care contestă autenticitatea diplomeĭ bârlădene.

(1) *I. L. Pič*, Abstammung der Rumänen, Leipzig 1880. p. 109 şi 107 nota 15.

(2) Н. П. Барсовъ, Географія Начальной Лѣтописи, Varşovia, ed. 2 (1885), pp. 113—116. 285 şi passim.

(3) И. И. Срезневскій, Славяно-русская Палеографія XI—XIV в. в. S. Petersburg 1885, p. 142 sq.

(4) А. И. Соболевскій, Лекціи по исторіи русскаго языка, Кіевъ 1888. p. 12.

In studiulŭ de față silința mea va fi de a dovedi o părere exprimată maĭ multŭ pe gâcite de alțiĭ și neîntemeiată până acum de nimenea pe dovedile ce ne dă însășĭ forma documentuluĭ contra autenticitățiĭ sale. Din cuprinsulŭ istoricŭ alŭ diplomeĭ nu se va puté dovedi nicĭ o-dată cu deplină siguranță că ea este falsă. Studiândŭ însă forma eĭ, în comparație cu cele-lalte diplome rusescĭ dinainte și după ea, vomŭ ajunge la conclusia că diploma bârlădénă nu presentă tipulŭ diplomelorŭ rusescĭ din sec. 12, ci alŭ celorŭ din sec. 14 și 15, că prin urmare ea este unŭ falsificatŭ croitŭ după modelulŭ acestorŭ din urmă. Spre acestŭ scopŭ vomŭ studia următórele părțĭ dintr'însa: grafica, ortografia și fonetica, gramatica și formele neexacte, formulele diplomatice, și în fine isvórele de unde falsificatorulŭ a scosŭ cuprinsulŭ diplomeĭ. In aceste argumentațiunĭ pornimŭ dela presupunerea, că copia publicată de d-lŭ Hasdeŭ este o copie exactă «cu ortografia, cu punctuația și lipsele originaluluĭ»; acéstă presupunere este îndreptățită, de óre-ce învĕțatulŭ, dela care ne-a rĕmasŭ copia, era unŭ omŭ ce înțelegea importanța istorică a unuĭ astŭ-felŭ de documentŭ, și de bună sémă că dînsulŭ, neputêndŭ câștiga pentru sine originalulŭ, se va fi silitŭ să câștige o copie care să înlocuiască pe deplinŭ originalulŭ. Fără acéstă presupunere orĭ-ce încercare de a hotărî autenticitatea saŭ neautenticitatea diplomeĭ ar fi zadarnică.

Să dămŭ întâiŭ de tóte textulŭ eĭ :

Ѿімѣѡтца : існа... азъ : іванкоростіславовічь : ѿтстола : галічского : кнѣзь : берладськы : свѣдчѹю : кѹпцемъ : ...брискькмъ : даненлатѣтъ : мытъ : оуградѣ : нашемь : ..ломъоугалічи : наізкладъ: развѣ: оуберладі: юоутекѹчомъ : ю...радоуҳъ : нашіҳъ : анаісъвозъ : розьнымъ : товаромъ : тѹтошнымъ : юоугръськымъ : и рѹськымъ : ічес... атода : нлатѣтъ : ніколіжь : развѣ : оумаломъ : оугалічі : а важіть : воевода : анатомъ : ѡвѣтъ : ...ѡтрожьства ҳ҃ва : тісѣщѹ : істъ : ітрдсть : ічетіре : лѣтъ : мца : маѣ : в : днь. (1)

(1) O copie ce mi-a comunicatŭ prof. Sobolevskij, totŭ după Traianŭ, se deosebesce în următórele de copia d-luĭ Bianu ; ea are : брискскымъ i. l. d. брискькмъ, și n'are pe оу înaintea celuĭ dintâiŭ галічі. Neavêndŭ la îndemână nicĭ Traianulŭ nicĭ Instrucția publică, nu potŭ să

Incepemŭ cu *grafica* documentuluĭ. D-lŭ Hasdeŭ ne spune din notițele părinteluĭ seŭ că era scrisŭ într'o *«semiuncială fórte neregulată»*. Acésta e prima însuşire a documentuluĭ, care ne face să-lŭ examinămŭ cu neîncredere. Semiuncială neregulată — e unŭ lucru aprópe imposibilŭ în véculŭ alŭ 12. Celŭ puținŭ din cele două documente ale sec. 12, păstrate în originalŭ: doc. luĭ Mstislav Vladimirovič din 1130 (Chiev) și doc. sf. Varlaam de Hutyn din 1192 (Novgorod), se vede că în sec. 12 se întrebuința în documente *unciala pură*, deosebită numaĭ în atâtŭ de unciala cărților bisericescĭ saŭ altorŭ manuscripte din acelŭ timpŭ, că ea nu se scria cu atâta îngrijire ca în cele din urmă, din motivulŭ fórte naturalŭ că documentulŭ nu era nicĭ o carte sfîntă (ca cele întrebuințate la slujba bisericéscă), nicĭ o carte de luxŭ, cum eraŭ cele în felulŭ codiceluĭ Svjatoslav. Documentele, judecândŭ după cele două păstrate și publicate în facsimile, (1) se scriaŭ pe pergamenŭ informŭ, ordinarŭ și neliniatŭ; șirele textuluĭ trebuiaŭ să iasă strâmbe, literele neegale și câte o dată chiar depărtate încâtva dela unciala cărțilorŭ din acelașĭ timpŭ; semiuncială însă nu se constată în sec. 12 în nicĭ unŭ documentŭ rusescŭ (în manuscripte se 'nțelege de sine acésta). Urme de semi-uncială rusécă — după cât mi se

verificŭ aceste deosebirĭ, dintre carĭ numaĭ cea dintâiŭ are óre-care însemnătate. —Daŭ aci şi textulŭ luĭ Petruševič, fiind-că învĕțațiĭ străiniĭ maĭ toțĭ l'aŭ citatŭ după dînsulŭ:

Оу имѣ wтца і сн҃а (і с҃таго дѹ҃ха аминь). Ѧзъ Іванко Ростіславічь, wтъ стола Галіческого, кнѣзь Берладськы сєѣдчѹю кѹпцемъ (Месн) врiскьымъ да не платѣтъ мытъ оу градѣ нашемъ (оу Ма)ломъ оу Галічі на ізкладѣ, развѣ оу Берладѣ. і оу Текѹчомъ, и о(ѹ)радохъ нашіхъ: а на ісъвозъ розкнхымъ товаромъ тѹтошнъімъ і оугръськымъ и рѹськнмъ, і чесь (кымъ), а то да платѣтъ ніколіжь, развѣ оу мадомъ оу Галічі. Ѧ кажіть воевода. Ѧ на томъ вѣтъ. (Въ лѣто) отъ рожьства Х҃ва тісѣщѹ і стъ і трд҃стъ і четіре лѣтъ м҃ца Маѣ к҃. д҃нь.

După restituirea admisă de ceĭ maĭ mulțĭ, diploma să traduce ast feliŭ: In numele Tatăluĭ şi-alŭ Fiuluĭ (şi alŭ sf. Duhŭ aminŭ). Eŭ Ivanko Rostislavicĭ, din scaunulŭ galițianŭ principe de Bârladŭ, mărturisescŭ (sc. facŭ cunoscutŭ) nagustorilorŭ din Mesembria, să nu plătéscă vamă în oraşulŭ nostru în Galicĭ-ulŭ micŭ la descărcare, afară de Bârladŭ şi Tecuciŭ şi de oraşele nóstre (sc. celelalte), iar la exportulŭ feluritelorŭ mărfurĭ locale, ungurescĭ, rusescĭ şi bohemescĭ să nu plătéscă nicăirĭ afară de Galicĭ-ulŭ micŭ. Și voevodulŭ va pedepsi (sc. pe neascultătorĭ); şi la acésta făgăduința (sc. mea). Dela nascerea luĭ Christosŭ 1134 anĭ, luna Maiŭ, 20 dile.

(1) И. И. Срезневскій, Древніе памятники рѹсскаго языка и письма, St. Petersb. 1863. ed. 1 cu facsimile (ed. 2 n'are facsimile). Doc. luĭ Mstislav e publicatŭ cu facsimile maĭ întâiŭ în Вѣстникъ Европы din an. 1818, No. 20.

pare mie din faptele adunate de Sreznevskij (elŭ însușĭ nu dă o clasificaţie definită)— începŭ a se arătá pe ici pe colea în sec. 13, iar o semiuncială pură nu găsimŭ decât în sec. 14. La Slaviĭ din peninsula balcanică semiunciala începe cu multŭ maĭ de grabă decàt în Rusia : eŭ amŭ constatat-o în documentele sêrbescĭ din secolulŭ 13 (păstrate în Archivulŭ Curţeĭ imperiale din Viena), cu unŭ caracterŭ bine definitŭ ; urme neîndoielnice se găsescŭ și în sec. 12, acestea însă n'aŭ pututŭ să influenţeze asupra scriereĭ rusescĭ din acelașĭ secolŭ, care în cancelariile princiare saŭ în mănăstirĭ și la bisericĭ s'a desvoltatŭ independentŭ din uncială primordială rusă. Documentulŭ luĭ Ivanko Rostislavič n'avea prin urmare de unde să împrumute o semiuncială la începutulŭ sec. 12, cu atâtŭ maĭ puţinŭ o semiuncială fórte neregulată. Acésta exista însă în sec. 14 și 15 în documentele cancelariilorŭ galiţiene, litvano-ruse și moldovene, de unde probabilŭ că s'a introdusŭ și în documentulŭ luĭ Rostislavič.

Dacă din caracterulŭ semiuncialŭ alŭ scriereĭ putemŭ deduce cu multă probabilitate că diploma nóstră este posterióră veacului alŭ 12, cu maĭ multă probabilitate putemŭ deduce acésta din formele câtorŭva litere și din semnele grafice care le găsimŭ într'însa.

a) Sunetulŭ *u* e datŭ cu forma prescurtată a luĭ оу, adică cu ȣ, în cuvintele : ȣ̂ (prepositia) свѣдчȣ̂ю, кȣ̂пцемъ, текȣ̂чомъ, тȣ̂тошнымъ, рȣ̂ськымъ : lucru aprópe imposibilŭ în sec. 12, de óre-ce în paleografia rusă din acelŭ timpŭ la începutulu și mijloculŭ cuvintelorŭ sunetulŭ *u* se dă totŭ-deauna cu оу ; numaĭ la finea cuvintelorŭ, și aci de regulă când cuvintele se aflaŭ la finea unuĭ șirŭ, se găsesce fórte rarŭ ȣ, în cele maĭ multe casurĭ însă оу. In diploma luĭ Mstislav din 1130, (1) decĭ cu patru anĭ numaĭ anterióră diplomeĭ nóstre, ȣ nu vine nicĭ odată, nicĭ măcarŭ la finea șiruluĭ; aci se scrie fără excepţie : роусьскоу, своіемоу, игоумене, с҃тмоу ș. c. ; în diploma luĭ Varlaam din 1192 (1), decĭ 58 de anĭ după a nóstră, хоутиньскоую, с҃псоу, тоу ș. c. ; numaĭ de doue orĭ ȣ la finea cuvinte-

(1) Exemplele le citezŭ după ed. luĭ Sreznevskij, cea maĭ exactă și maĭ cunoscută.

lorŭ: противȣ, стмȣ, şi o singură dată în mijlocŭ: дрȣгое. In codicele ostromirianŭ (1056—57) şi Svjatoslav (1073) acestŭ ȣ se află deasemenea numaĭ la finea cuvintelorŭ şi maĭ alesŭ la finea şirelorŭ: elŭ se punea din pricina lipseĭ de spaţiŭ ca o excepţiune dela obicĭnuitulŭ оу. V. evangelia ostromiriană, editată de societatea amatorilorŭ de anticităţĭ din St. Petersburg, întrégă în fotolitografie, f. 11. 24. 247 ş. m. d. (1) In codex Svjatoslavi acestŭ ȣ vine cu multŭ maĭ desŭ decât în evangelia luĭ Ostromirŭ şi aci însă cu deosebire la fine; în partea a doua a codexuluĭ vine şi când nu se află la sfârşitŭ. V. f. 96. 98. 101 a. b. 102 c. 104 b.; la mijlocŭ f. 202 a.; la începutŭ 221 b. 212 a. ş. c. (2) Tóte acestea trebuescŭ explicate însă prin influenţa codexuluĭ sud-slavicŭ, după care a fostŭ copiatŭ. În monumentele bulgare din sec. 12 ȣ vine rarŭ şi aprópe exclusivŭ la finea cuvintelorŭ: epilogulŭ psaltireĭ din Bologna (1196) are емоу, братоу şi o dată ȣ în Иωсифȣ (3); în sec. 13 este desŭ: diploma luĭ Ioanŭ Asen II (după 1218) are: ꙗдȣ, всемȣ, загорнȣ, кȣниж, клисȣрахъ ş. c. (4) Totŭ aşa de desŭ se află în manuscrisele şi cu deosebire în documentele sêrbescĭ din sec. 12 şi 13. (5) Aşa de desŭ însă şi aşa de regulatŭ, cum presupune diploma bârlădeană, ce are prepoziţia ȣ î. l. d. оу la începutulŭ eĭ, nu vine ȣ decât în sec. 14 şi 15, atâtŭ în sudulŭ Dunăreĭ cât şi în documentele litvano-rusescĭ, galiţiene şi moldovene; din acestea se pare că a şi trecutŭ într'însa. Intrebuinţarea luĭ ȣ în aceste din urmă documente presupune desvoltarea uneĭ cursive, saŭ celŭ puţinŭ a uneĭ semi-unciale, lucru ce pentru sec. 12, când ómeniĭ scriaŭ fórte puţinŭ şi fórte rarŭ, nu se póte admite.

(1) Остромирово евангеліе 1056-57 г. изданіемъ С-п. кȣпца Савиникова, Спб. 1883.

(2) Изборникъ В. князя Святослава Ярославича 1073 г. Спб. 1880. Cf. greşelele acesteĭ ediţiĭ în Jagić, Archiv f. slav. Philologie, VII.

(3) Свѣдѣнія и замѣтки о малоизвѣстныхъ и неизвѣстныхъ памятникахъ. LXXXI - XC, Спб. 1879 p. 8. Câte-va exemple putemŭ adăuga din textulŭ psaltireĭ: la finea şiruluĭ: скроу | шити 356, разоу, мѣнте, емоу ibid., родоу | жтъсѧ 357, твоемоу 3.2 şi твоемȣ 365, 380, резȣмъ 367 (în titlu) везȣмъ 368. Ȣставимъ 367 etc. Citaţiile după Срезневскій, Древніе славянскіе памятники юсоваго письма, Спб. 1868.

(4) Свѣдѣнія и замѣтки, fasc citatŭ p 9.

(5) *Miklosich*, Monumenta Serbica, Viennae, 1858, passim.

b) і î. l. d. и în cuvintele: імѣ, і (= prepositia «și»), іванко, Ростиславовічь, галічі, ізвладж, нашіхъ ș. c. este ceva neobicĭnuitŭ în scrierea rusă din sec. 12. In evangelia luĭ Ostromir nu vine de felŭ, în cele două sbornice ale lui Svjatoslav (alŭ doilea dela 1076) vine fórte rarŭ și întocmaĭ ca ѕ, la sfârșitulŭ cuvintelorŭ saŭ la sfârșitulŭ șirelorŭ, când se desparte cuvîntulŭ în două. Exemple: погѹбї 165, дѣлатї 197, повѣстї 204, сътворї | вьша 215 și altele. Intrebuințarea acésta a luĭ і privesce pe і când se află singurŭ și între două consonante la mijloculŭ cuvîntuluĭ, saŭ la finea cuvîntuluĭ după o consonantă; când stă între vocale, formândŭ diftongŭ, saŭ în cuvinte străine, lucrulŭ se schimbă. Sreznevskij în paleografia sa nu distinge aceste două lucrurĭ, cum nu distinge nicĭ întrebuințarea luĭ ѕ la finea șiruluĭ și înlăuntrulŭ textuluĭ (Cf. p. 108 și 103 din paleografia slavo-rusă); citatele luĭ dela p. 113 nu aŭ decĭ valóre, câtŭ timpŭ nu sunt comparate cu originalulŭ; exemple ca прїимѹхомъі și вѣрѹ̂ющїи se găsescŭ în cele maĭ vechĭ texte cirilice (corespunḑĕtórele lorŭ în cele glagolitice de asemenea), ele nu dovedescŭ însă nimicŭ pentru ї = и între consonante, cum pare a înțelege Sreznevskij loc. cit. In doc. luĭ Mstislav і = и nu se află nicĭ odată; la finea șirelorŭ se află totŭdeauna и: боуди | цѣ, геѡрги | и, гри | вьнъ, прииъстви | и; геѡргии, бити, молити, ѡ҃дати ș. c. în decursulŭ textuluĭ. Totŭ așa în doc. luĭ Varlaamŭ. In manuscriptele bulgare vine fórte rarŭ: în epilogulŭ psaltireĭ din Bologna nicĭ odată, în doc. luĭ Ioanŭ Asen II nicĭ odată, în inscripția dela 1230 a aceluiașĭ Asen odată într'unŭ cuvîntŭ străinŭ: їид (= indiction) și odată la sfîrșitŭ în: ѕврасїх҃, dacă fotografia luĭ Sreznevskij e exactă; în epilogulŭ apostoluluĭ din 1277 nicĭ odată, afară de cuvintele străine ca ісоусъ, христосъ și cele-lalte de asemenea natură. In psaltirea din Bologna ї se află maĭ alesŭ la fine și, după spusa luĭ Sreznevskij, aprópe fără excepție din lipsa de spațiŭ. (1) In documentele sêrbescĭ originale până la a doua jumĕtate a sec. 13 n'amŭ întâlnitŭ pe ї (celŭ puținŭ în câte sĕ află în archivulŭ curțiĭ din Viena); ї începe

(1) Памятники юсоваго письма, introducerea la psalt. de Bologna, p. 139. Exemple din textŭ: вьзьїщі 380, хвалі х 379, схранїш ж ibid. etc.

a apăre fórte rarŭ dela finea sec. 13. V. de pildă Берїславъ, хрїсовоулѥ, архїпископове etc. în doc. luĭ Stef. Uroș, datŭ mănăstireĭ Chilandar (cunoscutŭ la noĭ de multŭ dintr'unŭ studiŭ alŭ d-luĭ Hasdeu). Cf. Miklosich, Mon. Serb. p. 58. 59. мїровьıтїѩ dela 1293, loc. cit. p. 57 e scrisŭ așa spre deosebirea luĭ мїръ, mundus de миръ, pax. Ceea ce amŭ spusŭ despre ѕ putemŭ spune decĭ cu maĭ multă siguranță despre ї : acestŭ semnŭ nu se putea afla în loculŭ luĭ и, între douĕ consonante saŭ la finea cuvintelorŭ după o consonantă, în documentele rusescĭ din sec. 12 ; elŭ a fostŭ prin urmare întrodusŭ în diploma bârlădeană din documentele posterióre sec. 12. In diplomatica litvano-rusă și română din sec. 14 și 15 elŭ se află fórte desŭ.

c) Acésta o putemŭ afirma fără nicĭ o îndoială despre ьı î. l. d. ъı ce representă în diploma bărlădeană sunetulŭ y din limba modernă polonă, malorosiană etc. (unŭ sunetŭ fórte aprópe de î alŭ nostru.) Formele cu ьı î. l. d. ъı din cuvintele : берладьскьı, мьıтъ, розньıмъ, în cele douĕ documente rusescĭ din sec. 12 sunt representate totŭ-deauna prin forme cu ъı : которъıи, стъıи, манастъıри, зъıми, съıновьци etc. ьı î. l. d. ъı nu se află în nicĭ unŭ monumentŭ literarŭ rusescŭ din sec. 12 : nicĭ în manuscripte, nicĭ în diplome, nicĭ în inscripțiĭ, nicĭ în monede. V. tabloulŭ de literele graficeĭ rusescĭ în sec. 12, p. 161 din paleografia luĭ Sreznevskij. ьı nu se află în Rusia nicĭ în sec. 13, iar judecândŭ după materialele luĭ Sreznevskij nicĭ în alŭ 14 ; e posibilŭ însă să se găsescă în vre-unŭ manuscriptŭ din sec. 14 ; în sec. 15 și 16 ьı s'a introdusŭ sub influența cărțilorŭ sud-slavice din împrejurărĭ bine cunoscute în istoria literatureĭ rusescĭ. ьı din sbornicele luĭ Svjatoslav (1073. 1076) este o particularitate sud-slavică a acestorŭ codice și formeză o excepțiune în paleografia rusă a sec. 11-lea ; elŭ nu póte fi citatŭ contra păreręĭ nóstre. In sudulŭ Dunăreĭ ьı apare de vreme : la Bulgarĭ e rarŭ în sec. 12 (v. de pildă блъгаръскьıмъ în epil. ps. Bologna, loc. cit. p. 8); (1) la Sèrbĭ

(1) In textulŭ psaltireĭ ьı se află, însă cu multŭ maĭ rarŭ decât ъı saŭ ъ-ı. Sreznevskij loc. cit. p. 130. In douĕ colóne din p. 377 ъı vine de 6 orĭ, ьı nicĭ odată, p. 378 și 379 ъı vine de 15 orĭ, ьı nicĭ odată ș. a. m. d.

elŭ apare exclusivŭ în loculŭ luĭ ꙑ, ca și ь simplu în loculŭ luĭ ъ în primele redacțiunĭ sêrbescĭ ale paleoslaviceĭ și în primele documente. V. scrisórea comuneĭ Popovo către Ragusanĭ (păstrată în archivulŭ curțiĭ din Viena) care după forma literelorŭ mi se pare a fi celŭ maĭ vechiŭ monumentŭ diplomaticŭ sêrbescŭ. Cf. Miklosich, M. S. p. 7 și Safarik, Památky Jihoslovanuv, Listiny No. 1, ed. 2.

d) Cele două semne grafice ale diplomeĭ bârlădene, circumflexulŭ pe ı și două puncte aprópe după fie care cuvîntŭ, ne ducŭ la aceĭași conclusie ca și ȣ = оу, ї = и, ы = ъı. î din cuvintele î și îсъкозъ nu se póte afla decât într'o grafică în care и și і se scriaŭ fără nicĭ o deosebire, căcĭ î s'a născutŭ după analogia luĭ ӥ, care sub acéstă formă vine în cele maĭ vechĭ documente rusescĭ. Acéstă identificare completă a luĭ ı si и s'a întîmplatŭ cu vremea în grafica litvano rusă și galițiană, unde și găsimŭ pe î. Într'unŭ documentŭ galițianŭ din 1424 găsimŭ: межî, пасвîтî, анî, свнеî, свѣдцî, вкîлî, Ролчьковîчь, законьî etc.; într'unŭ altŭ doc. galițianŭ din 1359 găsimŭ нîои, în altulŭ dela 1366 Васнлîовъ etc. (1). Din aceste documente saŭ din altele cu aceĭași ortografie, galițiene orĭ moldovene, a trecutŭ și î în diploma bărlădénă. În doc. rusescĭ până în sec. 14 nicĭ urmă nu se află de acestŭ î.

Maĭ curiósă e interpuncțiunea diplomeĭ: ea are aprópe după fiecare cuvîntŭ două puncte : Acéstă interpuncțiune n'o găsimŭ în alte documente rusescĭ, nicĭ în cele din sec. 12 nicĭ în cele de maĭ târḑiŭ, afară dór de rare și întîmplătóre excepțiĭ. V. semnele interpuncțiuneĭ la Sreznevskij, Paleografia, p. 110. În diploma luĭ Mstislav avemŭ obicĭnuitulŭ . saŭ ·:· , în maĭ tóte documentele rusescĭ, sêrbescĭ și bulgare vine . unde trebue și unde nu trebue. Unulŭ singurŭ din câte cunoscŭ eŭ face excepțiune, întrebuințându : în modŭ consequentŭ, întocmaĭ ca și diploma bârlădénă ; acesta e documentulŭ luĭ Ioanŭ Asen II (după 1218), așa

(1) Наꙋковый сборникъ галицко-рꙋсской матицы, ed. în Lemberg, 1866 fasc. 1 p. 55 și fasc. 3 p. 185. 187 din 1865. Fórte rarŭ se găsesce ^ pe ı : галицкоȣ, fasc. 2. din 1867 alŭ aceluiașĭ sbornicŭ. p. 138.

precum l'a publicatŭ Sreznevskij. (1) Incidenţa e fórte curiósă şi dacă s'arŭ constata că diploma bărlădénă e unŭ falsificatŭ noŭ, s'arŭ puté deduce că diploma luĭ Ioanŭ Asen II ĭ-a servitŭ de modelŭ; acésta a fostŭ publicată cu câţĭ-va anĭ înaintea celeĭ-lalte. (2)

Trecêndŭ la *fonetica şi ortografia* diplomeĭ bârlădene să ne oprimŭ:

a) la trecerea luĭ в în ѹ (în prepoziţia въ). Acéstă schimbare fonetică nu se constată în limba ruséscă înaintea sec. 13. Diploma luĭ Mstislav dela 1130 are totdeauna въ: въ свое княженїе, въ съмьрти, въ нїе, въ д҃нь; ѹ în locŭ de въ arŭ puté să fie însă autenticŭ şi pentru secolulŭ alŭ 12 în dialectulŭ din Volynia şi Galiţia (tocmaĭ dialectulŭ în care arŭ fi trebuitŭ să fie scrisă diploma bârlădénă), de óre-ce în manuscriptele galiţiene şi volyniene din sec. 13 acéstă schimbare este destulŭ de désă. Aşa de pildă în evangelia galiţiană din 1266 avemŭ: оукоуцѣ, оузяти, оустаютъ, оу шестоую годиноу, оудова etc. pentru въкоуцѣ, възяти, въдова etc.; în evangelia luĭ Polikarp din 1307 avemŭ: оу водахъ, оусѣдоша etc. pentru въ водахъ, въсѣдоша şi vice versa: на в чи, во вхо etc. pentru на оучи, во оухо etc.; ѹ = в găsimŭ chiarŭ într'unŭ manuscriptŭ din sec. 12, celŭ maĭ vechiŭ manuscriptŭ de origine galiţiană, în evangelia luĭ Dobrilo: довоулѣеть, î. l. d. довълѣеть, dacă nu cumva aci este o greşélă ca în раоуви = равви (3). ѹ saŭ оу pentru въ este unŭ fenomenŭ constantŭ în documentele galiţiene din sec. 14 şi 15: probabilŭ că de aci s'a întrodusŭ şi în diploma bârlădénă. Exemple e de prisosŭ a maĭ da, de óre ce fie-care le póte găsi cu grămada în orĭ-ce documentŭ moldovenescŭ, începêndŭ cu cele din sec. 14 şi până la cele din urmă.

b) ѣ în locŭ de ѧ în cuvintele: имѣ, кнѣзь, платѣтъ, тисѣщѹ, мaѣ este cu totulŭ neobicĭnuitŭ în documentele şi manuscrip-

(1) Свѣдѣнія и замѣтки, p. Ѳ. Originalulŭ aflătorŭ în academia de sciinţe din St. Petersburg mi-a fostŭ neaccesibilŭ.

(2) Извѣстія 2-го отдѣленія Академіи наукъ, an. 1852. fasc. 1. p. 347 sq. şi an. 1853 fasc. 2. pag. 109 sq.

(3) Acestŭ faptŭ l'a urmăritŭ А. Соболевскій în Очерки изъ исторіи русскаго языка, Кіевъ, 1884. Cf. pp. 7, 25, 39. De acelaşĭ autorŭ: Лекціи по исторіи русскаго языка, Кіевъ, 1888, p. 87 sq.

tele rusescĭ; în tóte aceste locurĭ într'unŭ documentŭ curatŭ rusescŭ în locŭ de ѣ trebuea să fie ѧ saŭ ю, de óre ce nasala ѧ în limba rusă a începutŭ a se pronunța ca ю chiar dela despărțirea limbeĭ rusescĭ din limba slavă comună, cu alte cuvinte dela începutulŭ existențeĭ uneĭ semințiĭ rusescĭ deosebite de seminția slavă din care s'a născutŭ. Diploma luĭ Mstislav are: кнѧжение, ѿюти = ѿїѧти (în diploma bârlădénă arŭ fi ѿѣти); luĭ маѣ din acéstă diplomă îĭ corespunde маніа într'unŭ manuscriptŭ rusŭ din sec. 11 (cod. Svjatoslavi). Confusia dintre ѧ și ѣ e întrodusă în diploma nóstră din documentele bulgare, în carĭ se confundă ѧ cu ѣ din simplulŭ motivŭ că și ѧ și ѣ daŭ în limba bulgară modernă în unele casurĭ е; de pildă în diploma luĭ Ioanŭ Asenŭ II numele orașuluĭ Прѣславъ este scrisŭ Прѧслава; acestŭ cuvîntŭ vine în cele maĭ multe casurĭ scrisŭ cu ѣ. (1) In doc. nóstre ѣ = ѧ vine forte desŭ: свѧтопочившими și свѣтопочившими, челѧди și челѣди, кнѣзь și кнѧзь, хтѧтъ și хтѣтъ și altele asemenea se găsescŭ la fiecare pasŭ în documentele moldovene și maĭ alesŭ în cele muntene. Din acestea a pututŭ să trécă ѣ î. l. d. ѧ și în diploma bârlădénă.

c) Neconsequența în întrebuințarea luĭ ч, ж rusescĭ în locŭ de щ, жд bulgărescĭ nu se póte explica decât dacă admitemŭ că documentulŭ n'a fostŭ scrisŭ în cancelaria unuĭ principe rusŭ din secolulŭ 12, ci a fostŭ compusŭ maĭ târḑiŭ de unŭ omŭ ce cunoscea ambele redacțiunĭ ale limbeĭ paleoslovenice, și cea rusă și cea bulgară. Într'unŭ documentŭ purŭ rusescŭ arŭ fi trebuitŭ să avemŭ pe lângă тебѹчомъ și тысѣчѹ, nu тысѣщѹ; de asemenea unde se află рожьства, николижь, forme curatŭ rusescĭ, nu se póte afla тысѣщѹ, formă bulgărescă: înțelegŭ într'unŭ documentŭ ca acesta, scrisŭ într'o limbă omogenă, nu într'unŭ manuscrisŭ copiatŭ de pe altulŭ, în care se potŭ întroduce forme heterogene din nebăgarea de sémă a scriitoruluĭ sau sub influența pronunțăreĭ acestuia.

d) из în locŭ de съ saŭ с în cuvinte compuse nu se află în documentele rusescĭ din sec. 12; în acestŭ timpŭ изкладъ din diploma

(1) V. citate la *Jireček*, Cesty po Bulharsku, v Praze, 1888 p. 642 sq.

bârlădénă arŭ fi avutŭ forma съкладъ saŭ складъ. из î. l. d. съ în astŭ-felŭ de casurĭ se află numaĭ în sec. 14 și 15 în manuscriptele galițiene, în documentele litvano-rusescĭ și în ale nóstre; evangelia din Luck (Galiția) are: иствори, ис нимь pentru сътвори, съ нимь, aceeașĭ evangelie schimbă pe с în з: зборъ, здравъι etc.; în diplomele litvane se găsescŭ forme ca ис татары = съ татары și з лѣсомъ = съ лѣсомъ. (1) Într'unŭ doc. a luĭ Alexandru celŭ Bunŭ avemŭ însușĭ cuvîntulŭ diplomeĭ bârlădene: на искладѣ (искладъ î. l. d. съкладъ). (2) Din aceste isvóre tărḑiĭ pare să fi intratŭ из- și în diploma nóstră.

e) Forma берладьськы în locŭ de -ськыи nu o 'ntâlnimŭ în sec. 12. V. которъιи în dipl. Mstislav стъιи în dipl. Varlaam, гочкъιи, живъιи etc. în dipl. luĭ Mstislav Davidovič din Smolensk de la 1229 (3) старъιи, гоцькыи etc. în dipl. luĭ Alexandru Nevskij dintre 1257—59 ș. a. m. d. (4) In doc. bulgare din secol. 13 acéstă formă se găsesce rarŭ: (вѣрныι la 1230), în sec. 14 ceva maĭ desŭ (великы la 1359 pe lângă безначалнии și милосрьдїи (5); ea se găsesce chiar în cele maĭ vechĭ manuscripte paleoslovenice saŭ paleobulgare: în așa numitele foĭ ale luĭ Undolskij: чловѣчьскы, în Efrem Sirin alŭ luĭ Hilferding грѣшныι, славныι etc., în psaltirea bolognesă destulŭ de desŭ: праведънъι, лжкавъι etc. (6) Fórte desŭ se găsesce însă în documentele galițiene și moldovene, unde întâlnimŭ la fie care pasŭ forme contrase ca: молдавскыι, нѣмецкыι, хорловскыι etc. (7) Din acestea se pare că a și trecutŭ în diploma bârlădénă. Acésta se vede și maĭ bine din dativele plurale, carĭ în diploma bârlădénă aŭ numaĭ forma contrasă ымъ î. l. d. forma complétă ъιимъ, cum arŭ fi trebuitŭ să aibă unŭ documentŭ originalŭ rusescŭ din sec. 12; розныимъ, рускыимъ ș. c. sunt forme constante numaĭ în diplomele sec. 13 și

(1) Соболевскiй, Очерки, p. 45 și Лекцiи, p. 77.
(2) *Kaluzniacki*, Dokumenta moldawskie i multańskie, we Lwowie 1878, p. 13.
(3) Собранiе государственныхъ грамотъ и договоровъ, vol. II, No. 1.
(4) Грамоты... сношенiй сѣверо-западной Россiи съ Ригою etc. 1857. No. 1.
(5) Срезневскiй, Свѣдѣнiя, fasc. 3. p. 10, 34.
(6) Acelașĭ, Памятники юсоваго письма, p. 131, 136, 148.
(7) К. Я. Уляницкiй, Матерiалы для исторiи Россiи, Польши etc. Москва, 1887, p. 13, 15 etc.

maĭ alesŭ alŭ 14, nicĭ atuncĭ însă exclusivŭ, căcĭ formele complete maĭ vechĭ se află fórte desŭ pe lângă cele noue. Afară de acésta ьıмъ î. l. d. ъıмъ (cu ь=ъ) dovedesce provenienţa târdie a acestuĭ modŭ de scriere: ea nu póte fi în Rusia maĭ veche decât sec. 14.

Dar în diploma bârlădeнă găsimŭ şi forme neexacte din punctulŭ de vedere alŭ *gramaticeĭ* şi *formaţiuneĭ cuvintelorŭ*. Берладсьскы şi оугръсьскымъ sunt doue forme imposibile în limba rusă saŭ bulgară: aci sufixulŭ de formaţie alŭ adjectivuluĭ din substantivŭ arŭ fi în locŭ de -ьскъ (-ĭsk) -сьскъ (-sĭsk), unŭ sufixŭ necunoscutŭ în limbile slave. Din берладъ şi оугръ cu sufixulŭ -ьскъ se formézâ adject. берладъскъ, оугръскъ saŭ берладьскъ, оугрьскъ, cum se face din грькъ adj. грьч-ьскъ, din исполинъ adj. исполин-ьскъ, din жидовъ adj. жидов-ьскъ, din обръ adj. обр-ьскъ ş. a. m. d. (1). Dacă vomŭ căuta aceste forme în documentele rusescĭ din sec. 12 saŭ 13 le şi găsimŭ aşa; în tractatulŭ citatŭ a luĭ Mstislav Davidovič avemŭ: Смольн-ьска şi Смольн-ескъıи (е din ь fórte desŭ în doc. din Smolensk şi Novgorod), гот-скъıмъ saŭ гочкъıи (î. l. d. гоцкъıи, ц=ч în dialectulŭ novgorodianŭ) din гот-ьскыи; în tractatulŭ citatŭ a luĭ Alexandru Nevskij: латин-ьскъıмъ etc. Cuvintele din diploma bârlădénă le găsimŭ în documentele sec. 14 şi 15 sub altă formă: în cronica luĭ Nestor de pildă cetimŭ totdeauna în locŭ d· оугръсьскъıи — оугръскъıи saŭ maĭ desŭ оугорьскъıи, оугорскъıи (v. оугорьска земля p. 5. 25 etc.); în documentele nóstre cetimŭ tot deauna î. l. d. берладсьскъıи — бръладъскыи saŭ бръладскыи (v. тръгъ бръладъскый în doc. din 1435. Uljanickij, p. 44).

D· unde dar aceste forme neexacte? Mi se pare că nu se potŭ explica altŭ felŭ decât că autorulŭ documentuluĭ le-a formatŭ în modŭ arbitrarŭ după adject. роусьскъıи, ·n care în adevĕrŭ s· întâlnesce grupa -сьскъ, acésta însă nu formézâ întrégă sufixulŭ adjectivalŭ, de óre ce -сь din -сьскъ se ţine de trupinî nu de sufixŭ, rădăcina

(1) Că aci e vorba de suf. -ьскъ, ce formézâ adjective maĭ alesŭ din nume substantive, rarŭ din adjective, se vede din corespondentulŭ sĕŭ litvanŭ -*iškas* cu acelaşĭ funcţiune. Din lĕtuva adj. lĕtuv-iškas (=litvanŭ), din prus adj. prus-iškas, din vyras (bărbatŭ) adj. vyr-iškas, din mote (femee) moter iškas ş. m. d.

cuvîntuluĭ роусьскъ fiindŭ роусь nu роу (rad. *rusĭ* e unŭ colectivŭ, prob. din finezulŭ ruodzi = Svedezi) роусьскъıи e forma cea maĭ veche a adj. de adĭ рускій; ea se găsesce în sec. 12 în diploma luĭ Mstislav: роусьскоу землю; din ea s'a formatŭ în doc. sêrbescĭ, fórte rarŭ însă, роушкыи; роусьскъıи ne-amŭ fi aşteptatŭ a găsi și în diploma bârlădénă care e tocmaĭ dela începutulŭ sec. 12; în loculŭ acesteĭ forme exacte găsimŭ însă o formă neexactă, probabilŭ alcătuită și acésta de autorulŭ documentuluĭ: руськымъ. Acéstă formă este imposibilă în limba veche ruséscă, căcĭ dacă admitemŭ perderea luĭ с dinaintea luĭ к trebue să admitemŭ şi înmuiarea luĭ ы de după к în и, amŭ avé atuncĭ o formă posibilă роуськимъ; acéstă formă s'a născutŭ din роусьскыимъ prin căderea luĭ ь dintre ceĭ doĭ с şi contragerea lorŭ într'unŭ singurŭ с şi prin contopirea grupeĭ -ъıимъ în -имъ. Forme ca роускимъ se găsescŭ în sec. 13 pe lângă cele complete (v. în diploma citată a luĭ Mstislav Davidovič: роускии гость). Din acéstă ultimă formă sub influența luĭ и de după к se póte înmuia с și așa căpĕtămŭ forma роуськимъ, nicĭ într'unŭ chipŭ însă роуськымъ. În doc. galițiene se potŭ urmări tóte aceste transformațiunĭ. V. de pildă: роусъкоѣ s. рѹскоѣ (la 1365 și 1371), рѹскъıхъ la 1400, pe lângă acestea însă și рѹскій la 1388 etc. (1); forme cu сь a adunatŭ Sobolevskij (2) din evangeliile galițiene ale sec. 14, unde сь se află numaĭ atuncĭ când şi înaintea luĭ şi după elŭ se găsesce o silabă móle. Forme ca роуській sunt obicĭnuite adĭ în limba malorosiană, la începutulŭ sec. 12-lea însă după tóte probabilitățile n'aŭ existatŭ și n'aŭ avutŭ de unde să intre în diploma bârlădénă. Cele spuse despre роуськымъ se raportă și la (меса)брськьмъ cu deosebire că aci maĭ este o altă imposibilitate: ь în locŭ de ы la terminaţia -ьмъ (= ъımъ saŭ ъıмъ) a dativuluĭ pluralŭ nu se întâlnesce nicăirĭ în gramatica slavă.

Forma тісѣщѕ este o formă neexactă bulgară în loculŭ formeĭ exacte rusescĭ тісачь saŭ тъıсачь: data fiindŭ pusă în nominativŭ și тісачь

(1) Наѹковый сборникъ, 1865. fasc. 3. p. 188, 189, 191, 199.
(2) Очерки, p 113.

trebuia să fie la nominativŭ, ca să concórde cu стъ ș. c. Forma тісѧчь cu и în locŭ de ꙑ (cum se găsesce de regulă în monumentele paleoslave) este posibilă în sec. 12, dacă nu cumva ea era singura formă obicĭnuită în dialectulŭ Rușilorŭ Galițienĭ. (1)

De asemenea puteaŭ să fie formele берладі și галічі la locativŭ, din берладь și галічь. Aceste forme moĭ le găsimŭ în primele documente din sec. 14 și în cronica volyniană. V. галичь la 1388 (Nauk. Sborn. f. 3 p. 191), iar în cronică : ꙋ галичи 221 из галичѧ 218, к галичю 226, галичь 226, dar și из галича 270. 273. отъ галича 225; o singură dată берладь 390. (2) In documentele nóstre берладѣ e forma obicĭnuită, fórte rarŭ întâlnimŭ берлади. V. Uljanickij, p. 44 (1435) : оу берлади.

Текѹчомъ este o formă îndoielnică pentru sec. 12, căcĭ dacă în adevĕrŭ Tecuciŭ vine din particip. текѹчій, atuncĭ locativulŭ arŭ fi trebuitŭ să fie în sec. 12 текѹчемь ca la tóte temele în -jъ. о i. l. d. е în astfellŭ de casurĭ (după ч, ш, ж) e unŭ fenomenŭ fórte rarŭ în sec, 12; elŭ este însă constantŭ in limba documentelorŭ și manuscriptelorŭ sudŭ și vestŭ-ruse din sec. 14 încoace. (3)

Trecêndŭ la *formulele* diplomeĭ bârlădene observămŭ :

a) că formula introductivă, care în casulŭ de față conține invocațiunea și titlulŭ celuĭ ce dă diploma, se deosibesce de formulele corespundĕtóre în cele-lalte diplome rusescĭ din sec. 12 și 13 prin aceea, că ea are invocațiunea ѹ імѣ ѡтца і сна (straniŭ că sf. Duhŭ e lăsatŭ afară), lucru ce lipsesce în tóte diplomele curatŭ rusescĭ din sec. 12 și 13, (afară de testamente, așa numitele дѹховныѧ). Acestea începŭ tóte saŭ deadreptulŭ cu numele dătătoruluĭ diplomeĭ saŭ cu o cruce înaintea numeluĭ: crucea înlocuesce invocația verbală din diploma nóstră. Iată câte-va exemple : doc. luĭ Mstislav 1130 : † Се азъ Мьстиславъ Володимирь с҃нъ etc.; doc. luĭ Varlaam 1192 : † Се вълале Варламе (4) с҃тмоу с҃псоу etc.; tractatulŭ dintre Alexandru

(1) Соколескій, Очерки, p. 102.
(2) Citațiile sunt făcute după ediția II a comisieĭ archeografice : Лѣтопись по ипатскому списку, Спб. 1871.
(3) *Jagic*, Критическія замѣтки по исторіи русскаго языка, St.-Petersburg, 1889, pag. 35 sq.
(4) = Вълалъ Варламъ, o particularitate a dialectuluĭ novgorodianŭ.

Nevskij cu Nemţiĭ 1257—1259 : † Се азъ князь wлександръ и снъ мои дмитрии etc. ; (1) documentulŭ de judecată alŭ principeluĭ de Smolensk Teodorŭ Rostislavič 1284 : Се кнзъ князь смоленскыи Федоръ etc. (2) ; tractatulŭ mareluĭ principe Mihailŭ Iaroslavič cu Novgorodulŭ 1314 : Се докончалъ великъи князь михаило съ владкою Двдмь etc. (3) ; tractatulŭ aceluiaşĭ Mihailŭ Iaroslavič cu principele din Moscva 1317 : † Се доконча князь великъи гюрги съ братомь свои(мь) etc. (4); tractatulŭ mareluĭ principe din Tver, Mihailŭ Alexandrovič, cu Novgorodulŭ 1368—1371 : Се кнзъ князь великиї Михаїло докончалъ есмь etc. (5) ; tractatulŭ mareluĭ principe Simeonŭ Ioanovič cu fraţiĭ seĭ 1341 : Се кнзъ князь великии Семенъ Ивановичь всеа Роуси etc. (6) ş. a. m. d. Documentulŭ datŭ de Ivanko Rostislavič neguţătorilorŭ din Mesembria arŭ fi începutŭ probabilŭ totŭ cu † Се кнзъ Иванъ Ростиславичь etc. dacă s'ar fi datŭ în sec. 12 ; elŭ începe însă cu : Ѹ имѣ wтца и сна fiind că aşa începŭ o parte însemnată din documentele galiţiene, litvane şi moldovene din sec. 14 şi 15 (cele maĭ vechĭ din 1366, 1371, 1375, 1386). In acestea formula invocaţieĭ s'a întrodusŭ din documentele latino-polone, carĭ la rêndulŭ lorŭ aŭ imitatŭ pe cele apusene ce începeaŭ cu : *In nomine domini Dei et salvatoris nostri Iesu Christi* saŭ *In nomine Patris, Filii et Spiritus sancti* etc. Ea nu s'a putută introduce în diploma luĭ Rostislav nicĭ din documentele bulgare de óre-ce şi acestea începŭ saŭ simplu cu : Давать цско ми wризмиw си etc. saŭ începŭ, după modelulŭ celorŭ grecescĭ, cu lungĭ şi adese-orĭ confuse prooemia, în carĭ se expunŭ maĭ alesŭ principiĭ morale scóse din cărţile sfinte. Trebue dar să deducemŭ că formula introductivă a diplomeĭ bârlă-

(1) Citatŭ maĭ susŭ.
(2) ibid. No. IV.
(3) А. Шахматовъ, Изслѣдованiе о языкѣ новгородскихъ грамотъ XIII—XIV в. Спб. 1886 p. 256.
(4) ibid. 258.
(5) Unŭ altŭ tractatŭ dela acelaşĭ principe, 1373, loc. cit. 270.
(6) Собранiе госуд. грам. Vol. 1. No. 23. In acéstă mare colecţie se află şi tractatele citate din Şahmatov ; ediţia acestuĭ din urmă este însă incomparabilŭ superióră: ea e cea dintâiŭ ediţie de documente pe deplinŭ mulţămitóre în Rusia.

dene a intratŭ acolo din cele galiţiene saŭ moldovene: altă explicare nu i se pôte da.

b) Totŭ din acestea a fostŭ introdusă şi data dela Christosŭ. E lucru sciutŭ că popórele slave, carĭ primiră creştinismulŭ sub forma bizantină, adoptară şi cronologia bizantină numĕrândŭ aniĭ dela facerea lumeĭ. Ceĭ dintâiŭ aŭ fostŭ Bulgariĭ, la carĭ nu găsimŭ decât acéstă cronologie din sec. 9 începêndŭ. După dînşiĭ s'aŭ luatŭ şi Ruşiĭ la carĭ găsimŭ în manuscrise numaĭ cronologia bizantină. Pentru timpulŭ luĭ Ivanko Rostislavič din documente nu putemŭ da nicĭ unŭ exemplu de óre-ce cele douĕ doc. din sec. 12 nu aŭ dată (acésta s'a dedusŭ din împrejurările istorice); cele din sec. 13 sunt maĭ tóte fără dată, iar cele schimbate cu Nemţiĭ din vestŭ, fiindŭ scrise maĭ alesŭ în cetăţile nemţescĭ, aŭ data dela Cristosŭ : nu încape însă îndoială că Ruşiĭ între sine întrebuinţaŭ în documente ca şi în manuscripte data dela facerea lumeĭ. In diploma bârlădénă trebue să ne aşteptămŭ cu atâtŭ maĭ multŭ la acéstă dată, cu câtŭ ea este făcută pentru negustoriĭ din Mesembria, oraşŭ locuitŭ de Grecĭ şi Bulgarĭ, (afară de negustoriĭ străinĭ ca Ragusaniĭ, Veneţianiĭ ş. a.). E greŭ a crede că unŭ principe rusŭ pravoslavnicŭ arŭ fi putută da unorŭ negustorĭ, în cea maĭ mare parte Grecĭ (maĭ alesŭ că pe vremea aceea Mesembria se afla în mâna Bizantinilorŭ) (1) o diplomă cu data obicĭnuită în apusulŭ latinŭ. Acestŭ modŭ de datare este fórte obicĭnuitŭ, pe lângă celalaltŭ, în diplomatica galiţiană, unde a trecutŭ, ca şi celelalte formule, din cea latină-polonă.

In documentele moldovene data dela Christosŭ vine maĭ alesŭ atuncĭ când ele se daŭ principilorŭ litvanĭ, regilorŭ Polonĭ saŭ comunelorŭ galiţiene ; în trebile interne, întocmaĭ ca în Rusia, se observa data dela facerea lumeĭ.

Faptulŭ că în diploma bârlădénă se află data dela Christosŭ ne-arŭ pute face să credemŭ că autorulŭ acestuĭ falsificatŭ a fostŭ unŭ învĕţatŭ galiţianŭ, dedatŭ cu acéstă cronologie, dacă unŭ altŭ faptŭ nu ne-arŭ face să credemŭ că acelŭ învĕţatŭ a putută fi şi românŭ.

(1) Jireček, Cesty po Bulharsku, p. 592.

c) Acesta este titlulŭ duplu a luĭ Rostislavič : кнѣзь şi воевода. In formula introductivă elŭ se numesce кнѣзь берладьскы, iar în aşa numita corroboratio sĕ spune : а кажіть воевода. Nu sĕ póte tăgădui că acestŭ pasajŭ e obscurŭ, ca întrégă formula corroborativă ; nu este cu tóte acestea maĭ puţinŭ adevăratŭ, că dacă traducemŭ pe кажіть воевода cu : principele va pedepsi (altŭ înţelesŭ e greŭ de scosŭ), dămŭ de o contraḑicere evidentă în însuşĭ textulŭ diplomeĭ. Acésta ne dovedesce fără cea maĭ mică îndoială că noţiunea *principeluĭ românŭ*, воевода, în mintea falsificatoruluĭ a fostŭ identificată cu noţiunea *principeluĭ rusŭ*, кнѧзь. Acéstă identificare se putea face după sec. 14, când voevoḑiĭ noştri aveaŭ tóte atributele knejilorŭ s. principilorŭ ruşĭ ; la începutulŭ secoluluĭ alŭ 12 probabilŭ însă că nu era tocmaĭ aşa. Nu putemŭ atinge aci cestiunea, încă nelămurită, a origineĭ voevodatelorŭ nóstre : putemŭ însă susţiné cu multe probabilităţĭ că unŭ кнѧзь rusescŭ din sec. 12, chiar stăpânindŭ peste o populaţie românéscă, nu se putea numi şi воевода, de órece rangulŭ воевода în Rusia era pe acea vreme inferiorŭ кнѧз-uluĭ. кнѧзь era stăpânulŭ de dreptŭ saŭ de faptŭ alŭ unuĭ teritoriŭ, alŭ uneĭ земли, şi demnitatea era moştenitóre pentru toţĭ fiiĭ luĭ ; воевода era unŭ şefŭ alŭ armateĭ în serviciulŭ кнѧз-uluĭ, saŭ кнѧз-ulŭ însuşĭ se numea voevoda când comanda o armie în serviciulŭ unuĭ altŭ kniazŭ. Cf. cronica Hypat. sub an. 1281 : «И отрѧди (sc. Володимиръ) воеводоу, Василка кнѧзѧ вослонимьского,........ а съ юрьевою ратью бѧшеть воевода Тюйма» p. 583. ed. 2. Cf. pe aceiaşĭ pagină : Василко же пойде своимъ полкомъ...... а Тюйма своимъ полкомъ. Aci avemŭ unŭ knjazŭ în acelaşĭ timpŭ şi voevodŭ. Sub an. 1043 Nestorŭ istorisesce : в лѣто 6551 посла Ꙗрославъ сына своего Володимера на Грькы и вда (în alte copiĭ дав҃) емоу вои многы, а воеводьство пороучи Вышатѣ. (1) Aci prinţulŭ fu trimesŭ însoţitŭ de unŭ voevodŭ, unŭ şefŭ alŭ armateĭ.

(1) Лѣтопись по лаврентіевскому списку, ed. 2· Спб. 1872. p. 150. Pasajele citate sĕ traducŭ astfelŭ : «şi trimese (Volodimir) pe *voevodulŭ* Vasilko, *prinţulŭ* de Voslonim, iar cu armata luĭ Iurie era *voevodulŭ* Tjuĭma.» «Vasilko merse cu glótele sale, iar Tjuĭma cu ale sale». «In anulŭ 6551 trimese Iaroslav pe fiulŭ sĕŭ Volodimer contra Grecilorŭ şi-ĭ dete multă armată, iar comanda o încredinţă luĭ Vyşata.»

S'arŭ puté crede, pasajulŭ diplomeĭ fiindŭ obscurŭ, că aci nu e vorba de însușĭ kniazulŭ, ci de unŭ voevodŭ alŭ luĭ, ce sĕ putea afla în Galicĭ ca locoțiitorŭ. Și'n adevĕrŭ locoțiitoriĭ principilorŭ rușĭ în orașele supuse lorŭ, în așe numitele пригороди, se numeaŭ câte odată воеводы, acésta însă fórte rarŭ ; numele lorŭ era посадникъ saŭ тысяцкїй. (V. pasajulŭ din cod. Hypat. unde unŭ тысяцкїй e numitŭ și voevodŭ «воеводьство держащю Кїевьской тысящи Яневи» la 1089, ed. 2. p. 145. Cf. codex Laurentii, ed. 2 p. 201.) Unŭ посадникъ ne amŭ aștepta să găsimŭ și în Galič, dacă în realitate arŭ fi fostŭ vre-unulŭ acolo.

Dacă diploma arŭ fi fostŭ dată de Ivanko Rostislavič în Bârladŭ și dacă elŭ arŭ fi stăpânitŭ de faptŭ Galicĭ-ulŭ, unde arŭ fi avutŭ locoțiitoriĭ sĕĭ, посадники, de bună sémă că воевода nu s'arŭ fi ivitŭ în diplomă, ci în loculŭ luĭ arŭ fi fostŭ saŭ кнѧзь saŭ посадникъ. Avemŭ chiar unŭ interesantŭ pasajŭ în cronică unde se spune că Vladimir Vsevolodovicĭ (numitŭ Monomachulŭ) la 1116, cu 18 anĭ înainte de diploma bârlădénă, arŭ fi pusŭ locoțiitorĭ-posadnicĭ la Dunăre : посажа посадники по доунаю. Că aceștĭ posadnicĭ aŭ existatŭ la Dunăre nu se scie; sĕ scie însă că Vladimir a avutŭ a se lupta cu Pecenegiĭ și Cumaniĭ, că trupe de-ale luĭ aŭ ajunsŭ până la Dunăre, însă — cum spune totŭ cronica — n'aŭ isprăvitŭ nimicŭ, не възспѣвше ничтоже. V. cod. Hypat. p. 204.

d) Afară de acéstă evidentă contradicere în coroborațiă, însă-șĭ formula coroborațieĭ este suspectă: а кажїть воевода, а на томъ швѣтъ este o formulă neobicĭnuită în documentele rusescĭ; eŭ celŭ puținŭ n'amŭ găsit-o nicăirĭ. кажїть este o formă neexactă în locŭ de кажетъ saŭ накажетъ; aceste forme vinŭ totdeauna cu е în sec. 12 și 13. Cf. de pildă «да сѧ кажет(ъ) гнѣвом(ъ) ц҃рьми» în diploma luĭ Constantinŭ Asen dinainte de 1278. Sreznevskij, Svěděnija 3. p. 16.

e) In fine o altă formulă din diploma bârlădénă nu lasă nicĭ o îndoială că ea a intratŭ aci din documentele galițiene și încă—din nesciința saŭ nebăgarea în sémă a falsificatoruluĭ— din documente de altă natură decât diploma bârlădénă. Acéstă formulă este așa numita inscriptio (în diplomatica latină); ea are în diploma bârlă-

dénă terminulŭ свѣдчѹю (formă neexactă în locŭ de свѣдчю s. свѣдчѹ) ce se întrebuința în documentele galițiene din sec. 14 și 15 pe lângă освѣдчаю, nu însă în diplomele date de *principĭ*, ci în documentele judiciare de felurite specii, date maĭ alesŭ de *starostĭ* și *voevodĭ*. Principiĭ întrebuințaŭ în diplomele lorŭ, ca și aĭ noștri, maĭ alesŭ terminiĭ знаменито чиним҄ saŭ свѣдомо чиним҄. Voiŭ da câte-va exemple culese din colecția de documente a luĭ Holovackij, citândŭ numaĭ aniĭ:

1398: Starosta de Galicĭ și Snjatin întăresce printr'unŭ documentŭ o donație de 100 grivne făcută în formă de zestre de unŭ pan Gervas femeeĭ sale. Formula: N.N...... свѣдчю.... иже пришед҄..... N.N.....и вѣновал҄ etc.

1400: Voevodulŭ de Lemberg întăresce prin documentŭ ó cumpĕrare a panuluĭ Kljus dela unŭ altulŭ. Formula: во имѧ etc. N.N. воевода..... освѣдчаю иже пришед҄.... и продал҄ etc.

1401: staroste de Galicĭ și Snjatin hotărăsce prin documentŭ unŭ procesŭ de frontiere. Formula: во имѧ etc. întocmaĭ ca cea precedentă.

1409: starosta de Galicĭ întăresce o vîndare de moșie. Formula: свѣдчаю и познаваю etc.

1418: starosta de Galicĭ întăresce unŭ schimbŭ de sate între doĭ boerĭ. Formula ca cea precedentă.

1421: Unŭ omŭ privatŭ mărturisesce că a luatŭ împrumutŭ dela altulŭ o anumită sumă: свѣдчю etc.

1424: starosta de Zudecĭov hotăresce unŭ procesŭ de frontieră ș. a. m. d.

Tóte aceste documente: de zestre, de vîndare, de schimbŭ, de procese, obligațiĭ ș. c. se 'nchee cu înșirarea martorilorŭ: а на то свѣдьци s. свѣдоци orĭ: на свѣдоцьство и твердость: cu alte cuvinte acestea sunt documente judiciare, nu privilegiĭ, cum este diploma bârlădénă.

Diplomele princiare îșĭ aveaŭ formulele lorŭ deosebite, din carĭ inscripția ne este cunoscută de maĭ susŭ. Ce formule anume aŭ avutŭ ele în sec. 12, când s'arŭ fi datŭ diploma bârlădénă, nu putemŭ

spune, căcĭ nu ni s'aŭ păstratŭ nicĭ una din acea vreme în părţile Galiţieĭ saŭ Chievuluĭ; judecândŭ însă după cele novgorodiene din sec. 13 ele se vorŭ fi deosebitŭ multŭ de cele din sec. 14 și 15, croite, cum amŭ maĭ spus'o, după modelulŭ celorŭ latine. In totŭ casulŭ formula diplomeĭ bârlădene:

ѿ імѣ ѡтца і сна | азъ іванко ростіславовічь ѡт стола галічского кнѣзь берладськы | свѣдчѹю кѹпцемъ (месем) врисьскьмъ ș. c.

prea sémănă cu formulele galiţiene de felulŭ:

Во имѧ ѡ҃цѧ и с҃на и с҃тго д҃ха аминь. | Я се вазъ панъ Петрашь староста Галицкыи и Снѧтинскы | свѣдьчю ș.c. (1401)

ca să nu deducemŭ că cea dintâiŭ este o imitaţie a celeĭ din urmă.

Imprumutatŭ mi se pare a fi în fine și *cuprinsulŭ* diplomeĭ. Potrivirea frapantă a luĭ cu unŭ pasajŭ din cronicele vechĭ rusescĭ mĕ face a crede că în acestea trebue căutatŭ isvorulŭ cuprinsuluĭ diplomeĭ bârlădene. Ea a fostŭ fabricată pentru a da o dovadă documentală acesteĭ prea interesante pentru acele vremurĭ notiţe, păstrată în ambele cronice rusescĭ (din secoliĭ 12 și 14). Iată ce cetimŭ sub anulŭ 969 (p. 66 din cod. Laurentii și pag. 43 din cod. Hypatii): Въ лѣто 6477. рече Свѧтославъ къ матери своей и къ болѧромъ своимъ: не любо ми есть в Киевѣ быти, хочю жити в Переѧславци на Доунаи, ѧко то есть середа земли моей, ѧко тоу вса благаѧ сходѧтсѧ: отъ Грекъ злато, паволоки, вина и овощеве розноличныѧ, изъ Чехъ же, изъ Оугорь сребро и комони, из Роуси же скора и воскъ, медъ и челѧдь. (Anulŭ 6477. Ḑise Svjatoslav mameĭ și boerilorŭ sĕĭ: nu-ĭ pe placulŭ meŭ a fi în Chievŭ, voescŭ să trăescŭ în Perejaslavci la Dunăre, căcĭ acolo este centrulŭ ţĕreĭ mele și acolo să adună tóte bunurile: din Grecia aurŭ, ţĕsăturĭ, vinurĭ și felurite fructe, din Bohemia și Ungaria argintŭ și caĭ, din Rusia pieĭ și cêră, miedŭ și sclavĭ). Din благаѧ розноличныѧ autorulŭ diplomeĭ bârlădene a făcutŭ розьныимъ товаромъ, din изъ Чехъ, изъ Оугорь, из Роуси autorulŭ a făcutŭ оугръсьскыимъ и рѹськыимъ і чес(кыимъ), era naturalŭ să adauge și тѹтошнымъ ca să represinte și mărfurile indigene, moldovenescĭ; din отъ Грекъ autorulŭ a făcutŭ кѹпцемъ (месем) врисьскьмъ, sciindŭ că Mesembria era pe vremea

luĭ Ivanko Rostislavicĭ unulŭ din cele maĭ importante porturĭ de comerciŭ bizantine și că Rușiĭ aveaŭ întinse legăturĭ comerciale cu acelŭ orașŭ și cu întregŭ Bizanțulŭ. Potrivéla este prea frapantă ca să nu vedemŭ în cronică isvorulŭ documentuluĭ saŭ în documentŭ isvorulŭ croniceĭ; casulŭ din urmă este însă așa de neprobabilŭ, chiar dacă ar fi existatŭ documentulŭ, în câtŭ nu putemŭ admite decât casulŭ întâiŭ. De unde ar fi luatŭ cronicarulŭ rusŭ din Chievŭ saŭ apropierea luĭ documentulŭ datŭ negustorilorŭ din Mesembria? Acesta, dacă a fostŭ, s'a păstratŭ în Mesembria și arŭ fi trebuitŭ să se găséscă acolo, căcĭ dublete în sec. 12 nu prea eraŭ obicĭnuite la Rușĭ; acestea eraŭ obicĭnuite la Greciĭ ceĭ culțĭ, la carĭ viața de statŭ se mișca în formele complicate ale statuluĭ romanŭ, nu însă la unŭ poporŭ patriarchalŭ cum eraŭ Rușiĭ din sec. 11 și cu atâtŭ maĭ puținŭ la bandele năimite ale luĭ Rostislavicĭ saŭ altorŭ prințĭ rușĭ din acea vreme, ce cutreeraŭ șesurile Moldoveĭ ca să prade orașele grecescĭ și bulgare dela Dunăre. Documentele vestite ale luĭ Oleg și Igor (911 și 945) aŭ fostŭ în dublete, fiind-că ele aŭ fostŭ scrise maĭ întâiŭ de Grecĭ în limba grecéscă, și din acésta aŭ fostŭ traduse în cea slavonă-bisericéscă, cum a doveditŭ acésta Lavrovskij (1) și aŭ admisŭ după elŭ maĭ toțĭ istoriciĭ rușĭ. Privilegiile date de principĭ boerilorŭ, orașelorŭ, mănăstirilorŭ etc. în sec. 12 să făceaŭ într'unŭ singurŭ esemplarŭ; principele nu-șĭ lua copiĭ de pe ele, căcĭ nu avea o cancelarie regulată. Afară de acésta cronicarulŭ, dacă ar fi avutŭ documentulŭ înaintea luĭ, saŭ l'ar fi intercalatŭ întregŭ în cronică, cum aŭ făcutŭ cu cele citate ale luĭ Oleg și Igor, saŭ arŭ fi amintitŭ măcarŭ despre elŭ. Se'nțelege, despre acésta nicĭ nu póte fi vorba, de oarece episodulŭ cu Svjatoslav este o povestire, nu o expunere după documente contimporane.

Pentru a sensibilisa cele ḑise asupra limbeĭ, ortografieĭ și formulelorŭ diplomeĭ bârlădene, daŭ textulŭ eĭ așa cum ar fi trebuitŭ să fie, dacă s'arŭ fi scrisŭ în secolulŭ alŭ 12-lea și'n părțile Mol-

(1) Н. Я. Лавровскій, О византійскомъ элементѣ въ языкѣ договоровъ Русскихъ съ Греками, Спб. 1853.

doveĭ. Reconstituirea o facŭ pe temeiulŭ resultatelorŭ la carĭ a ajunsŭ istoria limbeĭ rusescĭ, în specie pe temeiulŭ cercetărilorŭ luĭ Sobolevskij asupra dialectuluĭ galiţianŭ din sec. 12—14. In acestŭ dialectŭ ar fi trebuitŭ să fie scrisă şi diploma nóstră (1). Cuvintele din parenteze sunt părţile ce arŭ fi lipsitŭ, cele însemnate cu steluţe sunt cele ce arŭ fi fostŭ în loculŭ lorŭ.

[Въ имѧ отцѧ (2) и с҃на (и с҃тго д҃ха аминь)]. * Се ıазъ (3) Иванко Ростиславичь. (4) (отъ стола галичьского) кнѧзь бьрладьскъıи. (5) *съвѣдомо *чиннмъ. коупцемъ месемвьрьскъıимъ (6) да не платѧть мъıто (7) въ градѣ нашемь въ маломь галичи. на съкладъ. розвѣ (8) въ Бьрлади (4) и въ Текоучемь и въ инъıихъ градѣхъ. (9) нашихъ. а на извозъ розиъıимъ (7) товаромъ. мѣстьнъıимъ. (10) и оугрьскъıимъ и роусьскъıимъ и чешьскъıимъ. (11) а то да платѧть * никъдеже (12) розвѣ (7) въ маломь галичи. а * къто * розроушить * се * повелѣние (13) * кнѧзь * его * казнить. (14) (а на томь обѣтъ) отъ рожьс-

(1) Când ḑicŭ «dialectŭ» înţelegŭ limba literară de atuncĭ (i. e. limba slavă bisericéscă) sub influenţa particularităţilorŭ, maĭ alesŭ fonetice, ale dialectuluĭ galiţianŭ.

(2) ѧ î. l. d. а după ц şi celelalte şuerătóre este celŭ maĭ obicĭnuitŭ faptŭ în mscr. galiţiene din sec. 12—14. Cf. Очерки p. 1, epilog. ev. 1164 : лицѧ. V. pp. 7. 15. 18. 25. 29 ibid.

(3) Forma acésta se găsesce în maĭ tóte doc. rusescĭ, începêndŭ dela cele maĭ vechĭ. азъ este fórte rarŭ şi constitue unŭ bulgarismŭ împrumutatŭ din limba cărţilorŭ bisericescĭ.

(4) Aşa e numitŭ în cronică.

(5) Берладьскъıи cu бер î. l. d. бър —saŭ брь—cu greŭ să póte admite pentru începutulŭ sec. 12.

(6) Formă indusă după cele bulgărescĭ din sec. 14. In aceste vinŭ subst. несѧбръ, несебръ şi adject. месембръстии. E posibilă şi maĭ probabilă chiar forma : месемврииискъıимъ din месемврии.

(7) Acésta este forma obicĭnuită, nu мъıтъ.

(8) Роз- î. l. d. раз- este o caracteristică a limbeĭ rusescĭ şi se găsesce în cele maĭ vechĭ texte. Decĭ : розвѣ, розиъıи, розроушить. Forme cu раз- nu sunt imposibile. Ele se explică atuncĭ ca influenţe a limbeĭ paleoslovenice (bisericescĭ).

(9) Градѣхъ e forma obicĭnuită a loc.; pl. градохъ nu e o formă imposibilă ; ea vine însă fórte rarŭ în mscr. sec. 12—13. Cf. домохъ în ev. 1164, Очерки, p. 7. V. ibid. p. 115 explicarea acesteĭ terminaţiunĭ casuale.

(10) Amŭ pusŭ adject. мѣстьнъıи î. l. d. тоутошнъıи, ce nu l'amŭ întâlnitŭ nicĭ odată în textele paleoslovenice saŭ paleorusescĭ. Acestŭ singurŭ cuvîntŭ póte dovedi falsitatea diplomeĭ.

(11) Чешьскъıи saŭ чешскъıи e forma exactă, nu чес(ьскъıи) din diplomă. Cronica laurenţiană are totŭ deauna чешскъıи. V. p. 238 ed. II.

(12) î. l. d. николиже никъдеже se potrivesce maĭ bine după înţelesulŭ fraseĭ.

(13) Póte fi şi повелевие.

(14) î. l. d. кажеть, ce-ĭ o formă imposibilă. накажеть s'arŭ puté ḑice, maĭ corectă însă îmĭ pare a fi казнить.

тва * г҃нѧ ҂а҃ лѣтъ и р҃ лѣтъ и л҃ лѣтъ и д҃ лѣта. м҃цѧ (1) маꙗ к҃ днь. (15)

II.

Din desvoltările nóstre de până acum putemŭ scóte următorulŭ resultatŭ generalŭ : diploma bârlădénă din 1134 nu póte fi autentică, de órece grafica, ortografia, şi particularităţile eĭ fonetice sunt tóte de origine cu multŭ maĭ târḑie decât începutulŭ secoluluĭ alŭ 12 ; pe lângă acésta formele linguistice neexacte şi lipsa de consequenţă în unele fenomene fonetice ne arată că ea n'a fostŭ scrisă în timpulŭ la care se rapórtă, ci a fostŭ compusă cu multŭ maĭ târḑiŭ de unŭ învĕţatŭ, care din nesciinţă saŭ nebăgare de sémă a introdusŭ într'însa elemente heterogene, imposibile în casulŭ când ea arŭ fi fostŭ dată de unŭ principe rusŭ în sec. 12. Formulele diplomatice în sfârşitŭ ne-aŭ arătatŭ că şi ele sunt unŭ împrumutŭ din diplome cu multŭ maĭ noue, iar câtŭ despre cuprinsulŭ documentuluĭ nu póte încăpé nicĭ o îndoială asupra isvoruluĭ de unde a fostŭ luatŭ.

Rĕmâne să ne întrebămŭ acum, ca să completămŭ critica diplomatică cu cea istorică, dacă nu cum-va cu tóte acestea împrejurările istorice, în care e pusă diploma, aŭ fostŭ posibile, cu alte cuvinte, dacă la 1134 Ivanko Rostislavicĭ, principele galiţianŭ, putea orĭ nu să dea unŭ privilegiŭ negustorilorŭ din Mesembria în oraşele moldovenescĭ Bârladŭ, Tecuciŭ orĭ Galaţĭ. Vomŭ vedé că nicĭ acésta nu era cu putinţă.

Ivanko Rostislavicĭ se numesce în diploma nóstră : азъ Іванко Ростіславічь ѡт стола галіческого кнѧзь берладьскы, cea-ce se traduce : Eŭ Ivanko Rostislavicĭ *din scaunulŭ Galiţianŭ* (s. Galiţieĭ),

(15) Data e alcătuită după modelulŭ celorŭ maĭ vechĭ date rusescĭ. Cf. doc. citate a luĭ Mstislav Davidovič (1229) ҂а҃ л. и с҃ л. и и҃ л. и. к҃ (fără лѣтъ); cf. şi în doc. luĭ Teodor Rostislavicĭ de Smolensk (1284) : «и три лѣта». Ḑiua se póte indica şi simplu «к҃ днь» = a 20-a ḑi saŭ «въ к҃ днь» = în ḑiua a 20-a. Ambele aceste modurĭ se găsescŭ în doc. vechĭ. Cf. epilog. evang. galiţiene (1266—1301), Очерки, p. 20 şi Cronica laurenţiană, passim. — маꙗ póte fi scrisŭ şi маѧ; — î. l. d. г҃нѧ póte fi şi Хр҃ка.

principe de Bărladŭ. Titlulŭ e obscurŭ, căcĭ «din scaunulŭ galițianŭ» se póte explica în maĭ multe chipurĭ: elŭ póte să însemne saŭ că Rostislavicĭ ca principe de Bărladŭ era dependentŭ de principatulŭ Galițianŭ, prin urmare unŭ felŭ de vasalŭ alŭ acestuia, saŭ că elŭ prin ѡт стола галичского a vrutŭ să șĭ arate numaĭ originea sa: elŭ se trăgea în adevĕrŭ din aceĭ principĭ carĭ aŭ întemeiatŭ principatulŭ Galițieĭ. Maĭ naturală arŭ fi prima interpretare; acésta pare a fi fostŭ și intenția celuĭ ce a scrisŭ documentulŭ. In totŭ casulŭ însă, fie că luămŭ pe Ivanko Rostislavicĭ la 1134 ca principe vasalŭ alŭ principilorŭ de Galiția, fie că-lŭ luămŭ ca principe independentŭ de Bârladŭ, ce nu-șĭ uĭtase originea sa din Galicĭ, elŭ nu se putea numi la 1134 «principe de Bârladŭ *din scaunulŭ Galițieĭ,*» din simplulŭ motivŭ că acestŭ scaunŭ nicĭ nu exista pe acea vreme.

Teritoriulŭ, ce a formatŭ maĭ târḑiŭ principatulŭ Galițianŭ, ocupatŭ în primele timpurĭ ale istorieĭ rusescĭ de seminția Dulêbilorŭ și cuceritŭ pe la 981 de principele chieveanŭ Vladimir celŭ Sfântŭ, era împărțitŭ în maĭ multe teritoriĭ micĭ, grupate după unŭ vechiŭ obiceiŭ alŭ Slavilorŭ — Rușĭ în jurulŭ câtorŭ-va cetățĭ întărite. Din acestea cele maĭ vechĭ, cunoscute cronicei, sunt *Peremyșlĭ* și *Cervenĭ*, amintite la 981 întâiașĭ dată: в лѣто 6489 иде Володимеръ к Лѧхомъ и заѧ грады ихъ, Перемышль, Червенъ и ины грады, иже соуть и до сего дне подъ Роусью (cod. Laur. p. 80. cod. Hypat. p. 54). (1) Aceste și alte cetățĭ maĭ micĭ formaŭ cea ce cronica numesce la 1018 «городы червеньскыѧ» (cod. Laur. p. 140) saŭ червенскаѧ землѧ, numită așa după orașulŭ de căpetenie Червень Acéstă «țară» a făcutŭ parte integrantă din teritoriulŭ principilorŭ varegĭ de Chievŭ până ce, pe la 1097 (după cronică), Vsevolod Iaroslavicĭ o împărți între ceĭ treĭ frațĭ Rostislavicĭ așa că Riurik († 1092) și *Volodar* primiră Peremyšlĭ, iar *Vasilko* Terebovlĭ: а иможе роздаѧлъ Всеволодъ городы, Ростиславичема Перемышль Володареви, Теребовль

(1) In anulŭ 6489 merse Volodimer în contra Leșilorŭ și cuceri cetățile lorŭ Peremișlĭ, Cervenĭ și alte cetățĭ, care până astăḑĭ sunt sub stăpânirea Rușilorŭ.

Васнлковн. (cod. Laur. p. 247) (1) Червень îşî perduse însemnătatea. Rostislavicii trăiră în certurî şi în pace până la 1124, când muriră amândoî: в лѣто 6632.... В тоже лѣто преставн ся Васнлко Ростнславнчь. Въ тоже лѣто преставнся Володарь князь Ростнславнчь (cod. Laur. p. 279). (2) Vasilko Rostislavicî lăsă doî fiî după sine, pe Ivan şi Grigorie, Volodar totŭ doî, pe Volodimirko şi Rostislav. La 1144 muriră ambiî fiî aî luî Vasilko (Dlugosz, c. IV p. 427) şi energiculŭ *Volodimirko*, întemeietorulŭ principatuluî galiţianŭ, ocupă partea lorŭ de ţară, alungă pe nepotulŭ sĕŭ Ivanŭ Rostislavicî, fiulŭ luî Rostislav Volodarevicî şi, întrunindŭ într'o singură domnie părţile până la elŭ despărţite, îşî alese de reşedinţă a nouluî principatŭ *Galicî-ulŭ*, oraşŭ ce până la dênsulŭ nu jucase nicî unŭ rolŭ în istoria Rusieî vestice. Cu Volodimirko, decî după 1144, începe existenţa principatuluî de Galiţia cu capitala Галнчь şi cu oraşele ce înainte constituiseră micî principate independente.

Oraşulŭ Галнчь se amintesce întâiaşî dată în cronica nestoriană la 1144 ca residenţă saŭ oraşŭ de predilecţie a luî Volodimirko: н Всеволодъ...... н с кыяны... всѣдоша на конн на Володнмнрка на Галнчь (cod. Laur. p. 295). (3) Cu doî anî maî nainte cronica vorbesce de Volodimirko numindu-lŭ «galiţianulŭ» (с Володнмеромъ с Галнчьскымъ, cod. Laur. p. 294), iar cu şése anî maî nainte se pomenescŭ întâiaşî-dată orăşeniî Galicî-uluî orî, maî exactŭ, întregŭ poporulŭ grupatŭ pe lângă Galicî, Галнчане, ca aliaţî aî luî Iaropolk Monomašicî în contra Olgovicilorŭ (cod. Laur. sub an. 1138. p. 290). Din acestea se vede că oraşulŭ Галнчь a existatŭ şi înainte de Volodimirko, póte să fie chiar totŭ atâtŭ de vechiŭ ca Cervenî, Peremyşlî, Terebovlî şi celelalte; elŭ începe însă a juca unŭ rolŭ istoricŭ numaî dela acestŭ principe încóce, i. e. dela anulŭ 1144. Puterea Galicî-uluî nu era însă în flóre sub Volodimirko, a căruî tendinţă, în tim-

(1) Iar lorŭ le împărţî Vsevolod oraşele Rostislavicilorŭ: Peremyşlî luî Volodarî, Terebovlî luî Vasilko.

(2) In anulŭ 6632.... In acelaşî anŭ murì Vasilko Rostislavicî. In acelaşî anŭ murì Volodarî principele Rostislavicî.

(3) Şi Vsevolod.... şi cu chievleniî porniră în contra luî Volodimirko, în contra Galicî-uluî.

pulŭ scurtŭ de optŭ anĭ câtŭ a domnitŭ în Galicĭ, a fostŭ de a asigura unitatea principatuluĭ creatŭ de dînsulŭ, slăbindŭ câtŭ se putea maĭ multŭ puterea principilorŭ din Volynĭ și apărându-se contra pretențiilorŭ celorŭ de Chievŭ. Principatulŭ ajunge a fi putemicŭ sub urmașulŭ sĕŭ, cumintele *Iaroslav*, cum l'aŭ numit Galicĭaniĭ (**Ярославъ Осмомысль**), ce avù noroculŭ să domnéscă 35 de anĭ (dela **1152** până la **1187**). Acesta este prințulŭ pe care «Slovo o polku Igorevê,» cunoscutulŭ fragmentŭ de poesie epică ruséscă îlŭ laudă ḑicêndu-ĭ : Tu, Osmomysle Iaroslave, sus staĭ pe auritulŭ tĕŭ tronŭ, după ce aĭ închisŭ munțiĭ unguresci cu trupele tale de fierŭ, după ce aĭ tăiatŭ calea regeluĭ, după ce aĭ închisŭ porțile Dunăreĭ și aĭ pusŭ judecătoriĭ tĕĭ până la Dunăre» (**Галичкы Осмомыслѣ Ярославе, высоко сѣдиши на своемъ златокованнѣмъ столѣ. Подперъ горы угорскыи своими желѣзными плъки, заступивъ королеви путь, затворивъ Дунаю ворота, суды рядя до Дуная.** Textulŭ ed. dela 1800, după Istoricĭeskaja Christomatija a luĭ Buslaev, 1861, p. 582).

Amŭ datŭ acéstă scurtă schiță (1) despre începuturile principatuluĭ de Galiția pentru a se vede că la **1134**, când e datată diploma bârlădénă, acestŭ principatŭ nu numaĭ că nu-șĭ întinsese influența orĭ stăpânirea sa până la Dunăre, dar nicĭ nu era încă întemeiatŭ. Intemeierea luĭ căḑêndŭ între aniĭ 1144—1152, iar lărgirea putereĭ luĭ spre sudŭ, fie chiar până la Dunăre, între aniĭ 1152—1170, este imposibilŭ a admite că Ivanko Rostislavicĭ la **1134** a pututŭ sășĭ dea titlulŭ de «principe alŭ Bârladuluĭ sub suzeranitatea scaunuluĭ de Galiția». Ceĭ ce arŭ fi aplicațĭ să explice **ѡт стола галичского** admițêndŭ că acésta însémnă numaĭ originea luĭ Rostislavicĭ din casa principilorŭ de Galiția, nu vorŭ puté sprijini părerea lorŭ pe nicĭ unŭ documentŭ istoricŭ, de óre-ce Rostislavicĭ nu se putea numi descendentŭ din familia principilorŭ galițienĭ, carĭ nu-șĭ întemeiaseră nicĭ o dinastie până la 1134 ; elŭ se putea numi celŭ multŭ principe de Peremyšlĭ, orașulŭ de moștenire alŭ linieĭ Rostislavicilorŭ, din care se trăgea elŭ. La aceiașĭ conclusie vomŭ ajunge dacă vomŭ

(1) Cf. *Bestužev-Rjumin*, loc. cit. p, 183 sq., *Ilovajskij*, loc. cit. p. 29 sq. *Pič*, loc. cit. p. 107 nota 15.

studia istoria aventurósă a acestuĭ Rostislavicĭ, numitŭ fórte potrivitŭ de Bestužev-Rjumin «condotierulŭ rusŭ alŭ sec. 12».

Cronica chieveană (numită de istoricii ruşĭ împreună cu o altă parte din cod. Hypatii южно-русская лѣтопись) pomenesce întâiaşĭ dată de Ivanko Rostislavicĭ la an. 1144. In acestŭ anŭ, după lupta luĭ Volodimirko Galiţianulŭ cu Vsevolod din Chievŭ, se spune că celŭ dintâiŭ plecâ la vênatŭ în Tismjanica, iar Galicĭanii, ce se vede că nu iubeaŭ pe Volodimirko, trimeseră ómenĭ la Ivanko în *Zvenigorod* propuindu-ĭ să ocupe tronulŭ luĭ Volodimirko, unchiuluĭ sĕŭ : на тоу же зимоу (sc. a anuluĭ 1144), вҌшедшю Володимироу в Тисмѧничю на ловы, в то же времѧ послаша сѧ Галичане по Ивана по Ростиславича вҌ Звенигородъ и вҌведоша к собѣ в Галичь (cod. Hyp. p. 226). (1) Volodimirko grăbesce cu tovarăşiĭ sĕĭ şi înconjóră oraşulŭ. Ivan cu Galicĭaniĭ se batŭ vitejesce, dar la o eşire Ivan e tăiatŭ de oraşŭ prin ómeniĭ luĭ Volodimirko şi neputêndŭ să se întórcă îndărătŭ *fuge la Dunăre* şi deaci la duşmanulŭ luĭ Volodimirko, la Vsevolod din Chievŭ : пробѣже сквозѣ полкъ къ Доунаю и оттоуда полемъ прибѣже ко Всеволодоу Киевоу (ibid.). Doĭ anĭ după acésta îlŭ găsimŭ în serviciulŭ luĭ Svjatoslav Olgovicĭ ce fusese alungatŭ din Chievŭ de către Izjaslav Mstislavicĭ şi se refugiase în Novgorod : и тогда (sc. 1146) с полкоу привѣже к немоу Иванъ Берладникъ (cod. hyp. p. 234). Că Ivanko se afla la Svjatoslav în serviciulŭ de condotierŭ se vede din cuvintele acestuĭ din urmă, rostite în momentulŭ când i se comunică că Izjaslav Mstislavicĭ vine să-lŭ atace în Novgorod. «Svjatoslav ḑise atuncĭ luĭ Ivanko Gjurgevicĭ, luĭ *Ivan Rostislavicĭ Berladnik şi tovarăşilorŭ sĕĭ de arme* (Ивановн Ростиславичю Берладникоу и дроужинѣ своей) şi Polovcilorŭ sĕlbaticĭ... : iată Izjaslav vine împotriva mea, gândiţi-ve ce-ĭ de făcutŭ.» (cod. hyp. p. 237). Tovarăşiĭ sfătuindu-lŭ să fugă, elŭ fugì în Koracĭeva, oraşŭ din ţara Vjaticilorŭ. Ivanko îlŭ însoţì câtă-va vreme, trecu însă curêndŭ în serviciulŭ luĭ Rostislav din Smolensk, luândŭ, cum ḑice cronica, de la Svjatoslav

(1) «In aceĭaşĭ ĭarnă eşindŭ Volodimir la vânatŭ in Tismjanica, pe aceĭaşĭ vreme trimiseră Galicĭaniĭ solŭ la Ivan Rostislavicĭ în Zvenigorod şi-lŭ aduseră la sine în Galicĭ».

200 de grivne în argintŭ și 12 grivne în aurŭ : и тоу отстоупи его Иванко Берладникъ къ Ростиславоу Смоленьскомоу кнѧзю, вземъ оу Свѧтослава 200 гривенъ серебра же 12 гривни золота (cod. hyp. p. 239). In timpŭ de 10 anĭ cronica nu maĭ spune nimicŭ de dînsulŭ. (1) La 1157 îlŭ găsimŭ în mânile luĭ Gheorghe Vladimirovicĭ, marele principe de Chievŭ și Suzdalĭ, care, după cum ne spune cronica, îlŭ adusese în Chievŭ din Suzdalĭ legatŭ în fiare și cu intenția de a-lŭ preda luĭ Iaroslav, ginerele sĕŭ. Iaroslav era fiulŭ și urmașulŭ luĭ Volodimirko pe tronulŭ Galițieĭ : elŭ cerea predarea luĭ Rostislavicĭ ca unuia ce avea, după obiceiulŭ de atuncĭ, drepturĭ asupra părțiĭ tatăluĭ sĕŭ Rostislav și care nu sĕ mulțămea numaĭ cu atâtŭ ci, sprijinitŭ fiindŭ de însușĭ Galicĭaniĭ, umbla chiar după tronulŭ luĭ Iaroslav Osmomyslĭ. Gheorghe Vladimirovicĭ era gata să-lŭ dea în mâna gineruluĭ sĕŭ, dacă mitropolitulŭ și egumeniĭ nu l'arŭ fi sfătuitŭ să nu facă acestŭ păcatŭ după ce-ĭ jurase a nu-lŭ da în mânile dușmanilorŭ. Ivanko fu trimesŭ din noŭ legatŭ în Suzdalĭ : в то же времѧ вѧше привелъ Гюрги Ивана Ростиславича, рекомаго Берладника, исъ Соуждалѧ, окованого, хотѧ и дати Ярославоу зѧти своемоу...... послоушавъ ихъ (sc. pe mitropolitulŭ și egumeniĭ) поусти его опѧть Соуждалю окована. (Cod. hyp. p. 335). Iaroslav Osmomyslĭ însă nu se odihnĭ și în 1159, când în Chievŭ domnea Izjaslav Davidovicĭ, fostŭ principe de Cernigov, trimese la acesta o deputație în numele luĭ și alŭ altorŭ principĭ rușĭ precum și alŭ regeluĭ polonŭ (pe care îĭ câști-

(1) In o cronică novgorodiană sub an. 1149 se spune că Gheorghe (sc. Vladimirovicĭ) din Chievŭ trimese pe «*principele de Bĕrladŭ*» în contra Novgorodienilorŭ, de óre-ce aceştia trimeseră prea puținĭ ómenĭ cu tributŭ : se bătură și cădură mulțĭ, maĭ alesŭ din Suzdalĭ : «идоша даньници новгородьстии в малѣ, и оучювъ Гюрги, посла кнѧзѧ берладьскаго съ вои... и биша сѧ и много леже обоихъ.» Acéstă notiță, aflătóre în cronica novgorodiană a bibl. sinodale şi repetată de cronicele de maĭ târḑiŭ sub acelaşĭ anŭ, îmĭ este neclară : la 1149 nu era Gheorghe Vladimirovicĭ, ci Izjaslav Mstislavicĭ knjaz în Chievŭ. Celŭ dintêiŭ putea la 1159 să trimétă pe Ivanko în Novgorod câtŭ timpŭ nu-ĭ luase tronulŭ Izjaslav Davidovicĭ : în cronică ar puté fi o greşală de dată în acestŭ casŭ. Faptulŭ este posibilŭ, de óre-ce scimŭ că în 1157 acelaşĭ principe l'a trimesŭ pe Ivanko sub pază în Suzdalĭ.—Notița acesteĭ cronice din sec. 14 nu mi se pare a fi contemporană : credŭ că numele кнѧзь берладьскин (în alte copiĭ ale croniceĭ барладскій s. барлатскій) e formatŭ de unŭ copistŭ posteriorŭ din берладникъ. V. Novgorodkaja lêtopisĭ po sinodalnomu spisku, 1888. p. 138. Cf. din cronicele de maĭ târḑiŭ Sofijskaja I lêtopisĭ, în Polnoje Sobranije russkih lêtopisej, vol. 5 p. 160.

gasc în partea sa ca să-ĭ ajute a pune mâna pe Ivanko) să céră predarea acestuia. Izjaslav Davidovicĭ refusă, iar Ivanko Rostislavicĭ fuge la Polovcĭ, și cu Polovciĭ împreună începe a prăda orașele de pe Dunăre și a pune pedicĭ pescărieĭ Galicĭanilorŭ : **Иванъ же тогда оупоѡнникъ сѧ ѣха в поле къ Половцемъ, и шедъ съ Половци и ста въ городѣхъ подоунайскыхъ, и изби двѣ коубарѣ и взѧ товара много в нею, и пакостѧше рыболовомъ галичьскымъ** (cod. hyp. p. 341). Adunându-se mulțime de Polovcĭ pe lângă dênsulŭ și 6000 de «*Berladnicĭ*», elŭ merse spre Kucelmina, unde locuitoriĭ cu bucurie îlŭ primiră și de aci spre Ušica, unde se afla o garnisónă a luĭ Iaroslav Osmomyslĭ. Aci începură a se bate, și 300 de locuitorĭ trecură în partea luĭ Rostislavicĭ. Polovciĭ voiră să cuprindă orașulŭ, dar Ivanko nu le permise; eĭ îlŭ părăsiră atuncĭ, iar dînsulŭ se duse la Chievŭ chematŭ fiindŭ de Izjaslav : **И придоша к немоу Половци мнози, и берладника оу него скоупи сѧ 6000, и пойде къ Коучелминоу, и ради быша емоу, и оттоуда къ Оушици пойде ;...... начаша сѧ бити...... а смерди скачоуть чересъ заборола къ Иванови, и перебѣже ихъ 300.** (cod. hyp. p. 341). Kucelmina și Ušica se aflaŭ amêndouĕ în principatulŭ galițianŭ, pe țĕrmurile Dnipruluĭ. Se pare că locuitoriĭ acestorŭ orașe (**смерди**) țineaŭ la Rostislavicĭ, dacă, după spusa cronicaruluĭ, uniĭ îlŭ primiră cu bucurie, iar alțiĭ trecură în partea luĭ. Totŭ cronicarulŭ ne spune că după acésta Galicĭaniĭ chemară pe Rostislav la sine, făgăduindu-ĭ să părăséscă pe Iaroslav Osmomyslĭ îndată ce se va ivi elŭ la dînșiĭ (cod. hyp. p. 342). Dar Izjaslav Davidovicĭ, căutândŭ să procure o parte de pămêntŭ luĭ Rostislavicĭ, **ища волости Иванови Ростиславичю, рекшемоу берладникоу** (cod· hyp. ibid.), se 'ncurcă în rĕsboiŭ cu principiĭ rușĭ, e bătutŭ și-șĭ perde tronulŭ. Elŭ fuge împreună cu Rostislavicĭ la Desna și de aci la Vyreva, unde-ĭ veniră în ajutorŭ Polovci și unde se 'ntăriră pentru câtŭ-va timpŭ. Aci găsimŭ pentru ultima óră pe Ivanko Rostislavicĭ, amintitŭ în cronică ca apărătorŭ alŭ principeseĭ luĭ Izjaslav în timpulŭ câtŭ acesta eșia la luptă afară din orașŭ (cod. hyp. p. 348). La 1162, spune cronica, Ivanko murì în Solun otrăvitŭ ; cum aŭ ajunsŭ însă acolo, de bună voe orĭ exilatŭ, nu se scie : **томъ же**

лѣтѣ преставн сѧ кнѧзь Иванъ Ростиславичь. рекомый Берладникъ, в Селоунн; инин тако молвѧхоуть. ıако съ отравы бѣ емоу смерть (cod. hyp. p. 355).

Atâta-ĭ totŭ ce ne spune despre Ivanko Rostislavicĭ Berladnik-ulŭ cronica chieveană, singurulŭ isvorŭ din care cunóscemŭ istoria acestuĭ nenorocosŭ изгой (așa se numeaŭ în vremea aceea principiĭ rușĭ rĕmașĭ fără «parte de țară,» fără оудѣлъ). (1)

Cronica chieveană, intercalată în codex Hypatii, merge până la 1199 și e compusă din maĭ multe fragmente de cronice ale altorŭ centre rusescĭ de pe atuncĭ, maĭ alesŭ din Suzdalĭ, Galicĭ și Smolensk. Notițele despre Ivanko Rostislavicĭ se găsescŭ numaĭ în acéstă cronică: în cronica din Suzdalĭ intercalată în codex Laurentii, unde se povestesce destulŭ de detailatŭ și în acelașĭ șirŭ istoria principilorŭ galițienĭ și chievenĭ, nu se pomenesce nicĭ măcarŭ o singură dată de dînsulŭ! Acéstă împrejurare ne silesce a atribui fragmentele cronicei privitóre la Ivanko Rostislavicĭ uneĭ singure persóne, ce le-a scrisŭ de bună sémă în Chievŭ saŭ în Galicĭ (2), maĭ probabilŭ în Chievŭ, deórece totŭ ce se spune de petrecerea luĭ Rostislavicĭ în acestŭ orașŭ are caracterulŭ uneĭ narațiunĭ contemporane saŭ celŭ puținŭ fórte aprópe de timpulŭ în care s'a petrecutŭ acțiunea. E fórte probabilŭ chiar că cronicarulŭ a fostŭ unŭ partisanŭ înfocatŭ a luĭ Ivanko, căcĭ elŭ nu găsesce nicĭ unŭ cuvîntŭ de ocară pentru dînsulŭ, cu tóte că Ivanko nu era iubitŭ și stimatŭ de principiĭ rușĭ contimporanĭ; pe Volodimirko, rivalulu luĭ Ivanko, cronicarulŭ nu-lŭ prea iubesce, căcĭ de câte-va orĭ îlŭ numesce cu unŭ tonŭ de desaprobare «multŭ vorbitorulŭ» (многоглаголнвый).

Dar orĭ unde s'arŭ fi scrisŭ ea, în acéstă istorie a luĭ Rostislavicĭ

(1) Notițele din cronica chieveană și novgorodiană aŭ fostŭ adunate la unŭ locŭ de *Pogodin* în Изслѣдованія, замѣчанія и лекціи о русской исторіи, Moscva. 1855, t. 6, p. 186-188, sub datele 1143, 1146, 1147, 1149, 1157, 1159 (58?), 1160 (59?) 1162 (61?). Pogodin admite că la 1149 Rostislavicĭ trecuse de la Rostislav din Smolensk în serviciulŭ luĭ Iurie (Gheorghe Vladimirovicĭ) și astŭ-felŭ esplică notița cronicei novgorodiene.—Pasajele din cronicĭ leamŭ lăsatŭ netraduse, fiindcă textulŭ presintă în parte parafrasarea lorŭ.

(2) Acéstă părere o are și *Bestužev-Rjumin* în admirabila sa scriere asupra cronicelorŭ vechĭ rusescĭ. V. О составѣ русскихъ лѣтописей до конца XIV вѣка, p. 79 sq. și maĭ alesŭ pp. 119—123 din Лѣтопись занятій археографической коммисіи, fasc. 4. Спб. 1868

este o mare parte de adevĕrŭ. Trebue să deosebimŭ însă într'însa douĕ serii de fapte: a) acele ce se petrecŭ așa dicêndŭ sub ochiĭ cronicaruluĭ, în Galicĭ, Zvenigorod, Chievŭ, Suzdalĭ, Kučelmina și celelalte localitățĭ, pe unde a umblatŭ Rostislavicĭ, pe unde l'aŭ vĕdutŭ ómeniĭ ce-aŭ putută povesti apoĭ cronicaruluĭ saŭ pe unde l'a vĕdutŭ însușĭ cronicarulŭ; tóte acestea aŭ caracterulŭ unorŭ fapte positive și sunt istorisite în cronică cu o vioiciune și detaliurĭ, ce le putea da numaĭ unŭ contimporanŭ; ast-felŭ de pildă deputațiile luĭ Iaroslav Osmomyslĭ și sfatulŭ mitropolituluĭ din Chievŭ. b) A doua serie de fapte sunt cele petrecute departe de loculŭ unde scria cronicarulŭ, în «părțile de la Dunăre»; acestea aŭ caracterulŭ unorŭ fapte cunoscute cronicaruluĭ numaĭ din istorisirĭ și aceste istorisirĭ sunt vage, generale, nelegate de anumite localitățĭ și anumite persóne. De douĕ orĭ ni se spune că Rostislavicĭ a fugitŭ la Dunăre: întâia óră când fu bătutŭ de Volodimirko lângă Galicĭ la 1144, și a doua óră la 1157, când Iaroslav stăruia pe lângă principele de Chievŭ să i-lŭ predea. In primulŭ casŭ se dice vagŭ de totŭ că elŭ fugì spre Dunăre iar de acolo prin câmpŭ la Chievŭ. S'arŭ păré că în acéstă fugă Ivanko n'a ajunsŭ până la Dunăre; cronicarulŭ pare a fi spusŭ numaĭ atâta că elŭ se 'ndreptâ maĭ întâiŭ în spre sudŭ de Galicĭ, pe Dnistru în josŭ, și apoĭ se abătu spre Chievŭ. In alŭ doilea casŭ cronicarulŭ e ceva maĭ detailatŭ: elŭ ne spune că Ivanko, ajutatŭ de Polovcĭ, se aședâ în orașele de la Dunăre, atăcâ douĕ corăbiĭ, răpì mărfurile lorŭ și neliniști pe Galicĭaniĭ ce pescuiaŭ acolo. Elŭ nu stătu însă multŭ la Dunăre, ci-șĭ adunâ o trupă de Polovcĭ și de Berladnicĭ, cu care se duse să-șĭ cucerescă partea sa de țară din principatulŭ luĭ Iaroslav. A treia óră elŭ nu se maĭ ivesce la Dunăre.

Intrégă acéstă istorisire despre mersurile luĭ Rostislavicĭ la Dunăre pórtă caracterulŭ uneĭ legende. Cronica spune că Ivanko merse și se aședâ în orașele de la Dunăre, **ста въ городѣхъ подоунаискыхъ**, de ce le părăsi însă numaĭ decât, cronica nu ne spune. Dacă pe acestŭ «**ста въ городѣхъ подоунаискыхъ**» îlŭ interpretămŭ cum îlŭ interpretéză maĭ toțĭ istoriciĭ Rușĭ — maĭ alesŭ ceĭ ce ad-

mitŭ presența preistorică saŭ măcarŭ dinainte de era creștină a Slavilorŭ la Dunăre și Carpațĭ (1) — dacă admitemŭ, ḑicŭ, acéstă interpretare, după care Ivanko Rostislavicĭ a ocupatŭ și a stăpânitŭ *orașele rusescĭ de la Dunăre*, ne putemŭ întreba, pentru ce a preferitŭ să le părăsească îndată după acésta și să-șĭ caute parte în țĕrile luĭ Osmomyslĭ? Dacă cetățile de la Dunăre sunt «*cetățile rusescĭ ce făceaŭ parte din principatulŭ galițianŭ*», atuncĭ pentru ce Rostislavicĭ, după ce puse mâna pe ele, nu le-a păstratŭ în stăpânirea sa spre despăgubire de cele ce perduse în Galiția? Acésta cu atâtŭ maĭ multŭ arŭ fi trebuitŭ s'o facă cu câtŭ, după teoria acelorașĭ istoricĭ rușĭ, teritoriulŭ principatuluĭ galițianŭ se 'ntindea în sec. 12 până la gurile Dunăreĭ și cuprindea tótă țara dintre Nistru, Prutŭ și Siretŭ până la vărsarea acestorŭ rîurĭ în Dunăre și Marea Négră. Rostislavicĭ ca dușmanŭ și rivalŭ alŭ luĭ Osmomyslĭ arŭ fi trebuitŭ să se stabiléscă în orașele de la Dunăre și să taie puterea acestuia din acele locurĭ. Elŭ n'a făcut-o însă.

Este dar o contraḑicere intre spusele croniceĭ și deducțiile făcute din ele. Maĭ toțĭ istoricii rușĭ admitŭ că подоунайскии городи sunt orașe rusescĭ; uniĭ îșĭ daŭ silință să le afle chiar numele, și nu se gândescŭ că din însușĭ tonulŭ narațiuneĭ se vede că acesle orașe de la Dunăre eraŭ nu ale luĭ Rostislavicĭ ci ale altora, că elŭ a petrecutŭ acolo nu ca stăpânŭ ci numaĭ până și-a putută grupa o armată de Cumanĭ și Berladnicĭ, ca cu dînșiĭ să mérgă împotriva luĭ Osmomyslĭ; că ocupația luĭ de predilecție la Dunăre, întocmaĭ ca a Cumanilorŭ, Berladnicilorŭ, Pecenegilorŭ etc. era prada și jafulŭ negustorilorŭ saŭ pescarilorŭ, nu organisarea unuĭ statŭ independentŭ, cum ar fi fostŭ naturalŭ să se întîmple, dacă acele orașe arŭ fi fostŭ rusescĭ și cu populație ruséscă și dacă acea populație arŭ fi ținutŭ la Ivanko Rostislavicĭ maĭ multŭ decât la Osmomyslĭ. (2)

(1) Cf. maĭ alesŭ scrierile citate ale luĭ *Ilovajskij* și *Barsov*. Vedĭ și atlasulŭ istoricŭ rusescŭ alŭ prof. *Zamyslovskij*, ed. 3 cu esplicările sub titlulŭ Объясненія къ учебному атласу по русской исторіи, С-пб. 1887, p 48.

(2) Aceste ideĭ sunt susținute în ultimiĭ anĭ maĭ alesŭ de *Barsov* în Geografia primelorŭ cronicĭ, o carte căreia se dă cu multŭ maĭ mare însemnătate decât i se cuvine.

Faptulŭ este că acele orașe despre carĭ vorbesce cronica ruséscă nu eraŭ rusescĭ. Dacă arŭ fi fostŭ rusescĭ din punctŭ de vedere politicŭ, dacă, cu alte cuvinte, ele arŭ fi făcutŭ parte integrantă din principatulŭ galițianŭ, care la 1157 era putenicŭ și cu vadă, atuncĭ arŭ fi trebuitŭ să fie amintite pe nume de cronicarŭ. Cronicele rusescĭ daŭ cu grămada alte detaile, maĭ neînsemnate decât acestea, ele sunt chiar în cele maĭ multe casurĭ fórte exacte : arŭ fi decĭ neexplicabilŭ și în contradicere cu însușĭ caracterulŭ cronicelorŭ, dacă ele n'arŭ fi numitŭ aceste orașe, pe care gloriosulŭ Osmomyslĭ «ședêndŭ în tronŭ de aurŭ și închidêndŭ porțile Dunăreĭ» le-arŭ fi anexatŭ pe lângă principatulŭ sêŭ. Istoria positivă însă nu ne spune de nicĭ o cucerire a luĭ Osmomyslĭ la Dunăre, iar poema «o polku Igorevê,» despre care nu se scie încă când a fostŭ compusă, nu póte servi pentru unŭ istoricŭ seriosŭ de isvorŭ neîndoielnicŭ. Și pe acéstă poemă se 'ntemeiază ceĭ maĭ mulțĭ istoricĭ rușĭ, în lipsă de alte doveḍĭ maĭ bune. Cine însă ne garanteză că **затворивъ Доунаю ворота** și **соуды рѧдѧ до доунаѧ** nu sunt nisce simple figurĭ poetice, destinate să concretiseze idea despre mărirea luĭ Osmomyslĭ, chiar dacă ele arŭ fi scóse, cum se pare, din o depărtată tradiție? Câtŭ despre cunoscutulŭ **списокъ роусскихъ городовъ** din Voskressenskaja lêtopis, acesta este unŭ isvorŭ așa de târḍiŭ și așa de obscurŭ, într'însulŭ se amestecă vremurile așa de rêŭ, în câtŭ în cestiunea ce ne ocupă aci nu putemŭ să-lŭ luămŭ în considerare fără a risca să cădemŭ în greșelĭ de felulŭ celorŭ ce se găsescŭ cu grămada în lucrarea citată a luĭ Barsov. (1)

Credemŭ așa dar că din notițele păstrate în cronică asupra celorŭ două mersurĭ ale luĭ Ivanko Rostislavicĭ la Dunăre nu se póte cu nicĭ unŭ prețŭ deduce că «orașele de la Dunăre», amintite de aceiașĭ cronică, formaŭ o parte din principatulŭ Galițieĭ, unŭ **оудѣлъ** alŭ luĭ Ivanko, ce stătea, după uniĭ (Barsov), în legătură cu partea luĭ de la Dnistru. Principatulŭ Bârladuluĭ, așa cum și-lŭ închipuesce cea maĭ

(1) In astŭ-felŭ de greșelĭ cade și d. Xenopol in «Istoria Românilorŭ din Dacia Traiană» vol. I. p. 545, nota 16.

mare parte din istoricii ruşĭ, n'a existatŭ prin urmare şi nu putea să existe în sec. 12.

Existat-a însă unŭ principatŭ alŭ Bărladuluĭ maĭ restrînsŭ, unŭ principatŭ în care să fi intratŭ teritoriulŭ grupatŭ pe lângă oraşele Bârladŭ, Tecuciŭ şi Galaţĭ, cum amŭ fi în dreptŭ a susţine, dacă diploma bârlădénă arŭ fi autentică? Probabilŭ că nicĭ acesta n'a existatŭ. Ivanko Rostislavicĭ n'a pututŭ fi capulŭ aceluĭ principatŭ, iar despre unŭ altŭ principe, ce l'arŭ fi stăpânitŭ în loculŭ luĭ, istoria nu ne vorbesce. Pentru existenţa unuĭ astŭ-felŭ de principatŭ—după ce amŭ înlăturatŭ diploma bârlădénă din 1134—nu rĕmâne nicĭ o dovadă istorică.

Dacă însă n'a existatŭ unŭ principatŭ alŭ Bârladuluĭ cu organisaţiune politică lămurită, cu unŭ principe independentŭ saŭ vasalŭ alŭ Galiţieĭ, cu o capitală în Bârladŭ, cu unŭ portŭ de comerciŭ în Galaţĭ, cu relaţiĭ întinse comerciale şi cele-lalte, aŭ pututŭ să existe şi sunt fórte multe probabilităţĭ că aŭ existatŭ în sec. 12 oraşele ce se presupune a fi făcutŭ parte din acelŭ principatŭ. Din acestea *Bârladulŭ* este amintitŭ chiar cu numele în cronica chievénă, şi este amintitŭ aşa în câtŭ se vede că în mintea cronicaruluĭ elŭ nu facea parte din «ţéra ruséscă» (aşa se numea per excellentiam principatulŭ Chievuluĭ), ci era deosebitŭ de ea şi privitŭ ca afară de teritoriulŭ principilorŭ din Chievŭ. La 1174 anume principele de Suzdalĭ, Andreĭŭ, mâniindu-se pe fraţiĭ Rostislavicĭ, trimise să le spună: «de nu voiţĭ să faceţĭ pe voia mea, tu, Riurice, du-te în Smolensk la fratele teŭ, iar tu, Davide, du-te în «Berladĭ», căcĭ în ţéra rusescă nu-ţĭ îngăduiŭ să staĭ: а ты пойди въ Берладь, а въ роуськой земли не велю ти быти (cod. Ипат. p. 390). Ce Bârladŭ să fie acesta? Bârladulŭ nostru saŭ unŭ altulŭ? Şi una şi alta e posibilă. Unŭ Bârladŭ însă a fostŭ în apropierea principatuluĭ de Chievŭ, căcĭ dela numele aceluĭ oraşŭ s'a formatŭ numele unei populaţiunĭ cunoscute croniceĭ chievene ca partisanĭ şi tovarăşĭ de arme aĭ luĭ Rostislavicĭ, maĭ târḑiŭ ca cuceritorĭ aĭ oraşuluĭ Oleşia. Ne este cunoscutŭ pasajulŭ în care se spune că Ivanko grupă pe lângă sine 6000 de *Berladnicĭ*, cu carĭ merse contra luĭ

Osmomyslĭ; alŭ doilea pasajŭ relativŭ la Berladnicĭ este dela 1160 : **Томъ же лѣтѣ посла Ростиславъ ис Киева Гюргя Нестеровича и Якоуна в насадехъ на берладникы, оже блъхоуть Олешье взяли, и постигше ѣ оу Дцина избиша ѣ и полонъ взяша** (cod. Hyp. p. 346) : «In acelașĭ anŭ trimise Rostislavŭ din Chievŭ pe Gheorghe Nesterovicĭ și pe Iakun cu plute în potriva *Berladnicilorŭ*, care luaseră *Oleșia*; ajungêndu-ĭ la *Dcin*, iĭ loviră și-ĭ luară prinșĭ».

Ce eraŭ aceștĭ Berladnicĭ, amintițĭ numaĭ în aceste două locurĭ ale cronicеĭ? Fără îndoială eĭ eraŭ locuitoriĭ unuĭ orașŭ saŭ unuĭ ținutŭ (**городъ** saŭ **волость**), ce se numea **Берладь**; din **берладь** se face adject. **берладьнъ** și deaci substantivulŭ **берладьникъ**, omŭ din Bârladŭ, întocmaĭ ca **тръжьникъ** saŭ **тръговьникъ** din **тръгъ**, **наимьникъ** din **наимъ** etc. Că **берладьникъ** ar însemna în limba veche ruséscă «omŭ vagabundŭ, nomadŭ, aventurierŭ» cum îlŭ explică Pič (1) și că din acéstă pricină a fostŭ numitŭ și Ivanko Rostislavicĭ **берладникъ**, este o opiniune greșită; Pič și-a format-o, se pare, dupe Soloviev, luândŭ în înțelesŭ propriŭ o comparație a acestuia între Berladnicĭ și Cazacĭ aventurierĭ (2). Cuvîntulŭ **берладникъ** în înțelesŭ de vagabundŭ saŭ cazacŭ nu se află în limba rusescă, nicĭ veche nicĭ modernă (3); elŭ n'a pututŭ fi o poreclă batjocoritóre pentru Rostislavicĭ, cum susține acelașĭ scriitorŭ, căcĭ pentru ce petrecerea luĭ Ivanko în Bârladŭ arŭ fi datŭ motivŭ contimporanilorŭ să-ĭ facă din acésta unŭ nume de batjocură?

Porecla «Berladnik» în numele luĭ Ivanko Rostislavicĭ nu se póte explica altŭ felŭ decât că elŭ a petrecutŭ în adevĕrŭ câtă-va vreme într'unŭ orașŭ cu numele Bârladŭ și a avutŭ óre-care relațiĭ cu unŭ poporŭ ce se numea «Berladnicĭ». Relațiile acestea le cunóscemŭ din cronică : elŭ s'a refugiatŭ la Berladnicĭ ca să șĭ năimescă trupe dintre dênșiĭ. Nu e nimicŭ straniŭ, că Chievljaniĭ saŭ Gali-

(1) Abstammung der Rumänen, p. 109.

(2) «Присоединивши съ нимъ еще 6000 Берладниковъ, такихъ же изгнанниковъ, козаковъ, какъ онъ самъ», p. 205—206 din Исторія Россіи, ed. 3, vol. 2.

(3) V. dicționarulŭ Academieĭ din St. Petersburg și alŭ luĭ Dalj, în care nu se găsesce acestŭ cuvêntŭ. Neavêndŭ unŭ dicționariŭ istoricŭ alŭ limbeĭ rusescĭ, nu putemŭ sci dacă elŭ să întâlnesce și în alte locurĭ afară de cele citate în acestŭ memoriŭ.

cĭanii din acéstă pricină ĭ-aŭ datŭ și luĭ numele de Berladnicŭ, maĭ alesŭ că elŭ a statŭ în legăturĭ de prietenie cu aceștĭ Berladnicĭ câțĭ-va anĭ în șirŭ.

Totŭ aceștĭ Berladnicĭ sunt și ceĭ amintițĭ la 1160 ca cuceritorĭ aĭ Oleșieĭ. *Oleșia* era, după presupunerea luĭ Brun (1), unŭ orașŭ la gura Dnipruluĭ, în loculŭ unde se află adĭ Aleșek și unde geografulŭ arabŭ Edrisi pune orașulŭ Aleska : ea se pomenesce destulŭ de desŭ în cronicele rusescĭ din sec. 12-13. *Dcin* saŭ Dicin (Dičin și Digin), pomenitŭ în списокъ роусскихъ городовъ între Drestvin (= Silistria) și Chilia, este, după acelașĭ Brun, Măcinulŭ de adĭ, vechia Dinogetia. Berladniciĭ atacațĭ fiindŭ lângă gura Dnipruluĭ se retraseră în spre Măcinŭ, unde fură ajunșĭ și prinșĭ : e o altă cestiune dacă acesta era drumulŭ lorŭ directŭ spre Bârladŭ (cum crede Barsov, op. cit. p. 114) saŭ, ceea ce mi se pare maĭ probabilŭ, dacă aŭ luatŭ acea direcție nevoițĭ fiindŭ de împrejurările lupteĭ; în ambele casur acéstă întîmplare nu ne permite a face nicĭ o conclusie maĭ departe, cum e aplicatŭ a face Borsov.

Putemŭ deduce numaĭ atâtŭ cu siguranță, ce e posibilă în astŭfelŭ de fapte, că Berladniciĭ eraŭ o populație cu centrulŭ într'unŭ orașŭ saŭ ținutŭ numitŭ Bârladŭ și că acestŭ ținutŭ orĭ orașŭ era saŭ în Moldova sudică saŭ în Dobrogea de adĭ, unde după Barsov se află și acum unŭ *Eski-Bîrlat* pe drumulŭ către Constanța, spre Sud-Ost de Girsov (op. cit. p. 115). Maĭ probabilŭ e că acestŭ centru alŭ lorŭ era Bârladulŭ nostru de adĭ, cunoscutŭ din primele vremurĭ ale existențeĭ principatuluĭ moldovenescŭ atâtŭ ca orașŭ câtŭ și ca ținutŭ. V. оу Берладѣ în doc. dela 1407 a luĭ Alexandru celŭ Bunŭ (Kalužniacki p. 15) și тръгъ бръладъскыи съ ѕсею колостию în doc. dela 1435 alŭ frațilorŭ Stefanŭ și Ilie (Uljanickij, p. 44). Intre Berladniciĭ dela 1157 și 1160 se aflaŭ de bună sémă și Românĭ și Cumanĭ (2) (aceștia ocupaŭ pe acea vreme totŭ șesulŭ Moldoveĭ

(1) Ф. Брунъ, Черноморье. Odessa 1879, vol. 1, p. 79, 1880, vol. 2, p. 347. Ilovajskij în Istoria sa, v. I, partea II, p. 529 crede că Oleșia se afla ceva maĭ josŭ de cataractele Dnipruluĭ, Cf. p. 83 ibid.

(2) Polovci cronicelorŭ rusescĭ sunt Cumaniĭ.

și Munteniei). Eĭ nu puteaŭ fi o populație curatŭ ruséscă, cum o facŭ maĭ toțĭ istoriciĭ rușĭ, căcĭ în aceste părțĭ populațiunea de origine rusécă n'a fostŭ nicĭ odată așa de compactă ca să formeze ea singură începuturĭ de state. Dacă în șesulŭ Moldoveĭ arŭ fi fostŭ o populațiune désă, așezată și curatŭ slavă, descălecătoriĭ dela începutulŭ sec. 14 arŭ fi avutŭ de luptă cu dînșiĭ, saŭ ea arŭ fi intratŭ încă înainte de descălecare în massa poporuluĭ rusescŭ ale căruĭ hotare etnografice arŭ fi fostŭ în acestŭ casŭ cu multŭ maĭ spre vestŭ decât le găsimŭ acum saŭ decât eraŭ în sec. 14. E cu multŭ maĭ naturalŭ a admite că aceĭ Berladnicĭ formaŭ o populație de jumătate așezată, de jumătate nomadă, compusă din elemente cu deosebire române, cumane și slavone, ce trăiaŭ în bună înțelegere, fiind-că aveaŭ acelașĭ modŭ de traiŭ : se hrăneaŭ din turme de vite și din pescărie, cultivaŭ și pămîntulŭ — se 'nțelege maĭ puținŭ decât popórele pe deplinŭ agricole—și jefuiaŭ pe unde puteaŭ, servindŭ pe lângă acésta și ca mercenarĭ în armatele principilorŭ rușĭ, iar cu câțĭ-va anĭ maĭ târḑiŭ în rĕsbóiele Bulgarilorŭ cu Bizantiniĭ. In nisce condițiĭ de viață de felulŭ acestora — cam așa trebue să ne închipuimŭ viața Românilorŭ și Cumanilorŭ de atuncĭ — nu se putea desvolta unŭ principatŭ cu organisație completă cum eraŭ principatele rusescĭ contemporane, și decĭ nu e de miratŭ că în timpulŭ descălecăreĭ nu găsimŭ nicĭ unŭ principatŭ alŭ Bârladuluĭ, cum nu-lŭ găsimŭ nicĭ înainte de descălecare. Dela 1174 încóce nu se maĭ pomenesce în cronice nicĭ de Bârladŭ, nicĭ de Berladnicĭ. Póte că o amintire din timpulŭ acestorŭ «Berladnicĭ» semi nomaḑĭ s'a păstratŭ în numele *Bârladŭ*, ce-lŭ purta la an. 1446 capulŭ uneĭ familiĭ de Țiganĭ (шесть челадѣ циганскыхъ на имѣ Бръладa, Доумитра, коуздоугана etc. Uljanickij, p. 68).

Populațiunea cea maĭ veche a Bârladuluĭ a fostŭ slavonă. Numele acesta neputêndu-se explica decât din limbile slave, Slaviĭ aŭ trebuitŭ să dea ceĭ dintâiŭ acestŭ nume loculuĭ. Etimologia cuvîntuluĭ mi se pare a fi următórea.

Formele sub care întâlnimŭ acestŭ cuvîntŭ în cronicele rusescĭ și în documentele slavo-române, бръладъ saŭ бърладъ și берладъ, pre-

supunŭ unŭ prototipŭ panslavicŭ **берло-** întocmaĭ cum **бръдогъ** rom. bîrlogŭ, **дръзъ** rom. dîrz, **сръбъ**, rom. Sîrbŭ etc. presupunŭ prototipele **берлог-**, **дерз-**, **серб-** etc. «*Berlo*» se și află în limbile slave vestice cu însemnarea primitivă «nuia», «bățŭ», «paliță» și cea derivată «sceptru» (1). Din «berlo» se putea face unŭ colectivŭ cu sufixulŭ secundarŭ *-адъ* saŭ *-адь*, întocmaĭ cum în sèrbesce s'a formatŭ din suho—*suhad* (apoĭ suvad) = lemne uscate, din prnje—*prnjad* (apoĭ prlad) = lemne putrede, din krlja—*krljad* = o bucată de lemnŭ, din drolje—*droljad* = o grămadă de lemnŭ tăiatŭ, iar în neoslovenă din močer (sau močver) —*močerad* și *čomorad* = locŭ mocirlosŭ, din lat. sturnus—*strnad* ș. a. m. d. (2). *Bârladŭ* arŭ fi însemnatŭ la începutŭ unŭ locŭ plinŭ de nuiele și crengĭ, în genere de lemne tăiate saŭ uscăturĭ căḑute de sine. O analogie ne presentă numele de localitățĭ din rad. *hvrastъ* = nuele, tufă : Hrast, Hrastek, Hrašča, Chworoščowka etc. Dacă acéstă etimologie a Bârladuluĭ, ce o daŭ de altmintrelea cu multă reservă, arŭ fi exactă, Bârladulŭ arŭ forma unŭ curiosum între cele-lalte numirĭ de localitățĭ slave, atâtŭ prin sufixulŭ câtŭ și prin rădăcina sa, ambele fiindŭ neobicĭnuite în acestŭ felŭ de numirĭ (3). Póte că aceasta a înduplecatŭ pe Miklosich să nu-lŭ introducă în lista numirilorŭ de localitățĭ născute din apelative.

În slavonesce Bârladŭ pare să fi fostŭ maĭ întâiŭ o trupină móle, terminată în **ь** (așa ilŭ găsimŭ în cronica rusescă), la Românĭ elŭ a trecutŭ într'o trupină aspră, terminată în **ъ** : așa ilŭ găsimŭ de cele maĭ multe orĭ în documentele nóstre și așa s'a păstratŭ până astăḑĭ. Forme de felulŭ luĭ **Берлади** (citatŭ maĭ sus) sunt rare, iar pluraletantum ca **оу бръладѹхъ** (**бръладехъ**?) sunt excepțiĭ, dacă nu cum-va aci avemŭ a face cu o greșală de citire a luĭ Uljanickij (op. cit. p. 57). Originea Bârladuluĭ, dacă etimologia nóstră nu este greșită, cade în timpurĭ fórte vechĭ : elŭ trebue să fi fostŭ întemeiatŭ

(1) Cele maĭ multe citate la *Linde*, Słownik języka polskiego ad v.

(2) *Miklosich*, Vergleichende Grammatik der slavichen Sprachen, II (1875), 208—210.

(3) V. *Fr. Miklosich*, Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen, I, Wien 1872, c. 2 și II Wien, 1874, passim.

în primele secole ale evuluï mediŭ, când semințiile rătăcitóre de Slavĭ, pornite dinspre nordŭ-ostulŭ Moldoveĭ, se iviră pentru întâia óră în țĕrile nóstre. Diferențiarea lorŭ în popórele de adĭ nu se terminase încă; cuvîntulŭ *berlo*, ce a datŭ nascere Bârladuluĭ, putea să fie comunŭ tuturorŭ Slavilorŭ de atuncĭ : ceĭ dela vestŭ l'aŭ păstratŭ, iarŭ ceĭ-lalțĭ l'aŭ uitatŭ. (1) Că Bârladulŭ s'a pututŭ păstra câteva secole în mijloculŭ vijeliilorŭ barbare, nu e nicĭ o minune, dacă ne aducemŭ aminte, că populația primitivă a luĭ aŭ fostŭ Slaviĭ agricultorĭ și răbdătorĭ, peste cariĭ invasiunile aŭ trecutŭ nu numaĭ la noĭ, dar și în alte țĕrĭ, fără să-ĭ miște din locŭ.

Totŭ așa de vechĭ parŭ a fi și cele-lalte dóuĕ coloniĭ slavone, vecine cu Bârladulŭ : Tecuciulŭ și Galațulŭ. Ele presentă în formațiunea lorŭ, întocmaĭ ca Bârladulŭ, particularitățĭ curióse în comparație cu cele-lalte numirĭ de localitățĭ slave formate din aceleașĭ rădăcinĭ, și parŭ a indica chiar prin aceasta că terenulŭ pe care s'aŭ formatŭ ele n'a fostŭ curatŭ slavonŭ.

Tecuciulŭ vine de bună sémă din adjectivulŭ participialŭ fem. **текоучи** forma specialŭ-rusă a slaviculuĭ **текѫщи**, curgĕtóre. Pe lângă adjectivulŭ participialŭ trebue să ne închipuimŭ unŭ substantivŭ, care la începutŭ se pronunța împreună cu dînsulŭ : **рѣка**, **вода** etc. Cu vremea substantivulŭ s'a perdutŭ din întrebuințare și a rĕmasŭ **текоучи** care la rĕndulŭ sĕŭ, sub influența altorŭ nume propriĭ ce se terminaŭ in **ичь** și **оучь** : **Галичь**, **Бѫтичь**, **Слоучь**, **Бароучь**, șĭ-a perdutŭ terminația **чи** și-a adoptatŭ pe **чь** ; din acestŭ **чь**, întocmaĭ ca la **дь** din Bârladŭ, Româniĭ aŭ făcutŭ **чъ**, i. e. unŭ č aspru, și sub forma **текоучъ** l'aŭ păstratŭ până adĭ. Dealtmintrelea acéstă înăsprire s'a putută întîmpla și la Slavĭ. (2)

Numirĭ de localitățĭ analóge se găsescŭ maĭ la toțĭ Slaviĭ. Unŭ pendentŭ interesantŭ ne dă orașulŭ *Nori* din Dalmația, a căruĭ transformare din adject. în subst. se póte urmări chiar în documente.

(1) Amŭ admisŭ că *berlo* în limba malo-rosiană este unŭ polonismŭ, de órece, judecândŭ după dicționarulŭ etimologicŭ a luĭ Miklosich, elŭ se maĭ află numaĭ în polonă și cehă.

(2) Dela sine se înțelege, că numele Tecuciŭ l'a purtatŭ întâĭ rîulŭ și apoĭ orașulŭ și districtulŭ.

In sec. 14 15 acestŭ cuvêntŭ se declină parte ca adject. articulate, parte rĕmâne nedeclinabilŭ sub forma sêrbéscă нови din новьıи (sc. градъ). Cf. оу Новомь la 1410, на Новомь la 1450, с Новимь la 1451; pe lângă acestea подь Нови nu numaĭ când подь cere acusativulŭ (довести соль подь нови 1397), dar și când cere instrumentalulŭ (даше листь Гонкѹ подь нови ѹ Лѹцицѣ), ca în expresiunile подь градомь, подь поутемь ș. c. Din forma completă s'a formatŭ Novi gradŭ în Ungaria (1). Totŭ așa Старьıи градъ de lângă Ragusa deveni Стари. Interesantă este în formațiunea cuvîntuluĭ Tecuciŭ păstrarea luĭ е din rădăcină, pe când în cele-lalte limbĭ slave numirile de localităţĭ formate din тек aŭ ток- : așa de pildă malorosianulŭ *Toky* din Galiția (formă plurală din токъ), singurulŭ exemplu ce a sciutŭ să-lŭ citeze Miklosich sub rubrica acesteĭ rădăcinĭ apelative (2). Unŭ exemplu cu е ca текоучъ alŭ nostru n'amŭ găsitŭ în niciĭ unulŭ din documentele rusescĭ, bulgare și sêrbescĭ până la începutulŭ sec. 15.

Ceva maĭ greŭ de explicatŭ e cuvîntulŭ *Galaţĭ*. Ce formă avea în gura Românilorŭ acestŭ cuvîntŭ în sec. 14-15, cu siguranţă nu potŭ spune : în documentele ce-mĭ sunt la disposiţie nu l'amŭ găsitŭ nicĭ odată în sec. 14-15. Putemŭ însă admite a priori că și atuncĭ, ca și astădĭ, orașulŭ se numea Galaţĭ saŭ Galaţŭ. De unde acestŭ nume ? Ceĭ maĭ mulţĭ ilŭ deducŭ din rus. галичь admiţêndŭ pe lângă acésta, în urma diplomeĭ bârlădene, că elŭ a fostŭ la începutŭ o colonie a галичь-uluĭ dela Dnistru. Acésta n'ar fi imposibilŭ dacă diploma arŭ fi autentică și dacă мальıи галичь s'arŭ maĭ pomeni unde-va afară de acestŭ locŭ. Cronicele rusescĭ nu cunoscŭ acestŭ locŭ la Dunăre, și nu încape îndoială că pe vremea luĭ Ivanko Rostislavicĭ elŭ nu juca nicĭ unŭ rolŭ în mișcările politice dela Dunăre. Din галичь însă e greŭ a explica forma românéscă Galaţĭ, căcĭ arŭ trebui să admitemŭ că и a trecutŭ întâĭ în а, dândŭ o formă în -ачь (ca de pildă толмачь în Galiţia, cod. Hyp. p. 491): din acéstă ultimă formă arŭ eși fără dificultate галаць prin trece-

(1) *Daničić*, Rječnik iz književnih starina srpskih. ad v.
(2) Ortsnamen aus Appelativen. Wien. 1874, p. 107.

rea luĭ ч în ц, fórte obicĭnuită în unele dialecte vechĭ resescĭ (de ex. celŭ novgorodianŭ) și chiar în numirile de localitățĭ din principatulŭ galițianŭ și chieveanŭ. Cf. **Сѣмоць** și **Сѣмочь** în principatulŭ de Chievŭ (cod. Hyp. 380, 555) pe lângă **Сѣмьчю** (ibid.), **Торонечь** și **Торонець** în Smolensk (cod. Hyp. p. 362) ș. c. In acestŭ felŭ pare să-șĭ fi esplicatŭ Șaranjevicĭ originea cuvîntuluĭ Galațĭ, de órece elŭ dice într'unŭ locŭ : малый Галичь т. е. Галачь, op. cit. p. 36. S'arŭ pute da următórea explicare : **Галаць** e formatŭ din **Гал** (1), aceeașĭ rădăcină ca în **Гал-ичь**, prin sufix. deminutivŭ **-ьць**, ce formeză fórte multe numirĭ de localitățĭ din nume propriĭ, maĭ alesŭ la Sêrbĭ și Croațĭ, unde elŭ ea forma **ац** (ac). Cf. Popovac (din popov-**ьць**) și Popovci (din popov-**ьци**), Vukomerec (ec=**ьць**) și Vladimirci (ci=**ьци**), totŭ așa boh. Černce și Černice din čern. **Галаць** a putută să se desvolte în sînulŭ populațieĭ primordiale croato-sêrbescĭ (din **ьць-аць**) trecêndŭ prin forma **-ець**. Galațiĭ aŭ forma în acestŭ casŭ una din rarele excepțiunĭ, în care suf. **-ьць** s'adaugă deadreptulŭ la trupină, nu, cum se întîmplă în maioritatea casurilorŭ, prin mijlocirea unorŭ alte sufixe ca *ov-*, *in-* precum Popovci, Dobrinci, Belotinci ș. c. De aci însă nu urmeză că **Гальць**, fiindŭ formatŭ cu unŭ sufixŭ deminutivŭ, a trebuitŭ să fie numaĭ decât o colonie a Galicĭ-uluĭ rusescŭ : perderea înțelesuluĭ de deminutivŭ a luĭ **-ьць** în numirile de localitățĭ este fórte veche. **Гальць** s'a putută nasce cu totulŭ independentŭ de **Галичь** și póte fi totŭ atâtŭ de vechiŭ ca cestŭ din urmă. Nu e imposibilŭ ca temelia luĭ s'o fi pusŭ, ca și la Bârladŭ, nu Rușiĭ, ci o altă seminție de Slavĭ de prin sec. 6—10, póte o colonie de Sêrbĭ orĭ de Chorvațĭ, ce se scoborîseră în șesurile nóstre din părțile nordŭ-ostice ale Carpați-

(1) Rad гал- presupusă de Miklosich pentru a explica numirile ca галичь, Галинк ș. c. însémnă «a alinta, a giugiuli, a dori»; în bulg. mod. adj. *galen*, délicat, affectueux, mignon (Bogoroff) și verb. *gali-*, a alinta. O rad. analogă este шкr- din шкrокати cu acelașĭ înțelesŭ. Că Галк se întrebuința ca nume propriŭ se vede din serb. галь și Гаш, demin. гальць ca nume propriĭ, din patronimicele гашчинь și Гальчини. De aceeașĭ origine e *galeș* alŭ nostru : a se uita galeș=a se uita cu ochiĭ plinĭ de dragoste și dorință. Галинк ca nume propriŭ românescŭ se află într'unŭ actŭ din 1693 la Venelin p. 337 (Bucurescĭ), o familie Gal cunoscŭ șieŭ în Transilvania. Cf. *Miklosich*, Die Bildung der Ortsnamen aus Personennamen im Slavischen. Denkschriften der k. k. Akademie in Wien. 1865, passim.

lorŭ, unde-ĭ pomenesce cronica luĭ Nestorŭ. Acésta îĭ cunósce până pe la 992, când îĭ supuse Vladimirŭ și-ĭ asimilă cu Rușiĭ propriŭ ḍișĭ, i. e. cu Slaviĭ din principatulŭ Chievuluĭ, (cod. Laur. p. 119. Cf. p. 12, unde cronica îĭ pune imediatŭ lângă Dulêbii, Volynênii, Uluči și Tiverci; eĭ trăiaŭ deci spre nordŭ de aceștia). Astŭ felŭ ne-arŭ duce și Galațulŭ cu originea luĭ în acele vremurĭ, când în țêrile nóstre umblaŭ cutreerândŭ totŭ felulŭ de semințiĭ slavone, ce-șĭ căutaŭ drumulŭ spre Balcanĭ saŭ spre apusŭ. Imensa maioritate a acestorŭ semințiĭ aŭ fostŭ, fără îndoială, Slovêniĭ, aceĭ ce aŭ colonisatŭ peninsula balcanică, Noricum, Panonia etc.; printre dênșiĭ aŭ fostŭ însă și alte semințiĭ, a cărorŭ urme nu le vomŭ puté găsi decât printr'unŭ studiŭ detailatŭ alŭ topografieĭ slavo-române în comparație cu topografia tuturorŭ țêrilorŭ slave. Dacă nu ne-amŭ înșelatŭ în etimologia Bârladuluĭ și Galațuluĭ, aceste două nume parŭ a ne dovedi existența de odinióră a unorŭ semințiĭ slave, deosebite de Slovênĭ, a Serbo-Chorvațilorŭ și a unorŭ Slavĭ vesticĭ în țêrile nóstre (1).

Resumândŭ în scurtŭ ceea-ce amŭ spusŭ despre principatulŭ Bârladuluĭ, susținemŭ, că acestŭ principatŭ n'a existatŭ în sec. 12, așa cum și-lŭ închipuescŭ ceĭ maĭ mulțĭ istoricĭ aĭ noștri și cum a trecutŭ chiar în manualele de școlă; cu atâtŭ maĭ puținŭ a fostŭ elŭ unŭ principatŭ curatŭ românescŭ, cum îlŭ facŭ uniĭ (2). Pen-

(1) Nu putemŭ nega, că ambele aceste etimologiĭ ale Galațuluĭ presentă dificultățĭ. In cea d'întâiŭ, admisă de toțĭ câțĭ admitŭ autenticitatea diplomeĭ bârlădene, dificultatea este trecerea luĭ н în л, în a doua forma plurală, pe lângă cea singulară, a cuvîntuluĭ Galațĭ. Neavêndŭ isvórele trebuinciose la îndemână, nu potŭ decide care e maĭ veche. Dacă cea d'întâiŭ e maĭ veche, atuncĭ explicațiunea cu suf. кцк e greșită; dacă forma Galațŭ (Галац) e maĭ veche, atuncĭ acéstă formă nu póte veni înainte de sec. 14 saŭ finea sec. 13, timpulŭ în care к din suf. кцк a trecutŭ în л în dialectele serbo-croate. Cf. doc. serb. dela 1375 (Mikl. M. S. p. 184): дѹкровачици ș. c. Prof. Jagić, în cursulŭ seŭ de fonetica serbo-croată, a citatŭ esemple analóge dela 1303 și 1309 din isvóre glagolitice croate.

(2) Cf. *Tocilescu*, Manualŭ de Istorie, 1886 p. 37 «pe la începutulŭ sec. 12 în Moldova de miadă-ḍi între Prutŭ și Siretŭ (județele de adĭ Tecuciŭ, Tutova și Covurluiŭ) se afla unŭ principatŭ *românescŭ* alŭ Bârladuluĭ cu capitala în orașulŭ Bârladŭ avêndŭ ca orașe maĭ însemnate Tecuciulŭ și Galațiĭ (numitŭ pe atuncĭ Galiciu-micŭ)». *A. Xenopol*, Istoria Românilorŭ din Dacia Trajană, 1888, p. 542 sq. (Cf. și vol. II, 1889, p. 255) crede că principatulŭ, admisŭ pe basa diplomeĭ bârlădene, a fostŭ *slavonŭ*, că într'însulŭ aŭ putută să se afle însă și Românĭ (p. 544) sub suzeranitatea Galiciuluĭ. D-sa, voindŭ să îndrepteze pe d-lŭ Hasdeŭ

tru închegarea unuĭ astŭ-felŭ de principatŭ lipseaŭ în sec. 12 elementele de cultură trebuinciósе. Populaţia oraşelorŭ Bârladŭ, Tecuciŭ, Galaţĭ şi altorŭ ce vorŭ maĭ fi existatŭ pe acea vreme, nu ajunsese încă în sec. 12 la formarea de state cu organisaţie centrală, cum arŭ presupune unŭ principatŭ alŭ Bârladuluĭ cu capitala în Bârladŭ. Românii din acele vremurĭ se deosebeaŭ prea puţinŭ, din pricina vieţeĭ lorŭ păstorescĭ şi nomade, de conlocuitoriĭ lorŭ Cumanĭ, Pecenegĭ şi Ruşĭ : înţelegŭ pe aceĭ Ruşĭ ce petreceaŭ în ţĕrile nóstre ca bande de cazacĭ, umblândŭ după pradă, saŭ ca glóte ce se năimeaŭ în armatele principilorŭ. Raporturile Ruşilorŭ cu imperiulŭ bulgarŭ n'aŭ fostŭ de natură a atrage o populaţie în masă la şesurile Dunăreĭ : prinţiĭ îşĭ făceaŭ excursiunile lorŭ, ocupaŭ câte unulŭ saŭ maĭ multe oraşe bulgărescĭ de pe Dunăre, se retrăgeaŭ însă îndărătŭ, cu totŭ farmeculŭ ce aveaŭ aceste părţĭ sudice pentru dânşiĭ. Pricina fu că în aceste părţĭ nu era elementŭ rusŭ în masă, pe care să se sprijinéscă cuceririle trecătóre ale principilorŭ. Nefiindŭ nicĭ elementŭ românescŭ destulŭ de numerosŭ şi destulŭ de înaintatŭ, elŭ n'a putută forma unŭ statŭ organisatŭ până târdiŭ, după ce Tătariĭ măturară din şesurile Moldoveĭ pe ceĭlalţĭ barbarĭ şi se retraseră apoĭ lăsândŭ loculŭ liberŭ pentru Româniĭ coborîtorĭ din munţĭ. Acéstă scoborîre a începutŭ de vreme : ea datéză, dacă nu maĭ de grabă, celŭ puţinŭ din sec. 12 şi — cine scie — póte că chiar aceĭ Berladnicĭ, pe carĭ la 1160 îĭ vedemŭ într'o expediţiune la gurile Dnipruluĭ, să fi fostŭ Românĭ

(nota 11), face greşala de a explica «din scaunulŭ Galiţieĭ» cu «sub suzeranitatea Galiţieĭ», o explicare neadmisibilă, căcĭ chiar dacă arŭ fi domnitŭ Rostislavicĭ în Bârladŭ, apoĭ de bună sémă arŭ fi domnitŭ ca prinţŭ independentŭ, ca prinţŭ rivalŭ celorŭ de Galiciŭ. — Icóna citată sub nota 13 este saŭ falsă saŭ cu multŭ maĭ nouă : din 1150 nu se cunósce nicĭ o icónă ruséscă la Lemberg ; oraşele ce serveaŭ de întăriturĭ Slavilorŭ în primele timpurĭ ale apariţieĭ lorŭ (nota 14) n'aŭ nimicŭ a face cu «oraşele dela Dunăre» ale cronicеĭ rusescĭ. Pasajulŭ din cronica novgorodiană, citatŭ de d-sa la p. 544, nu se află sub an. 1146 ci sub 1149. — Cele lalte manuale ale nóstre nefiindŭ basate pe studiulŭ isvórelorŭ, le trecemŭ cu vederea. Putemŭ aminti că dintre învĕţaţiĭ noştri principatulŭ Bârladuluĭ a fostŭ admisŭ de *Papadopol-Calimachŭ* în «Scrisórea despre Tecuciŭ», Convorb. Literare, XIX şi de *D. Onciulŭ*, ibid. p. 275, nota 2. Eminentulŭ criticŭ alŭ teorieĭ luĭ Roesler crede, că acestŭ principatŭ a existatŭ pînă la 1164, nu arată însă motivele acesteĭ păreri.

pogorîtorĭ din munţĭ. Spiritulŭ rĕsboĭnicŭ alŭ Românilorŭ din acelŭ timpŭ şi nevoia de a se lăţi la şesŭ ne-arŭ puté explica pe deplinŭ excursiunile lorŭ atâtŭ de îndepărtate, precum totŭ aceste două pricinĭ ne explică în parte şi rolulŭ rĕsboĭnicŭ alŭ lorŭ în imperiulŭ alŭ doilea bulgărescŭ.

St. Petersburg Martie 1889.

ERRATA

68, 1 de josŭ 323 : 324
70, 6 de josŭ кажітъ : кажітъ
71, 13 de josŭ мадомъ : маломъ
75, 18 залъми : залъіми
77, 13 de josŭ după *galiţiene* adaugă *şi moldovene*
79, 4 Galiţia : galiţiană
81, 8 de josŭ (месѧ)крнськкьмъ : (месем)крнськкьмъ
81, 9 perderea : înmuĭarea
82, 13 înainte de *particip.* adaugă *adjectivulŭ*
86, 14 кнѣзъ : кнѧзъ
90, 11 (4) : (5)
90, 12 şi 14 (7) : (8)
90, 3 de josŭ повелениє : повелениіє.

O mulţime de inconsequenţe în transcrierea cuvintelorŭ slave aŭ fostŭ inevitabile din pricina insuficienţeĭ semnelorŭ tipografice.

Între formele neexacte din textulŭ diplomeĭ nu s'a amintitŭ стъ î. t. d. с(ъ)то, cum arŭ fi trebuitŭ să fie pe lângă трдстъ şi четіре.